

SYRJÄYTYMISTÄ EHKÄISEMÄSSÄ – TOIMINTATUTKIMUS NUORTEN RYHMÄ-
MUOTOISESTA KUNTOUTTAVASTA TYÖTOIMINNASTA JA
TEHOSTETUN TUEN PALVELUSTA

Maarit Pasto
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2016

PASTO, MAARIT: Syrjäytymistä ehkäisemässä – Toimintatutkimus nuorten ryhmämuotoisesta kuntouttavasta työtoiminnasta ja tehostetun tuen palvelusta

Pro gradu –tutkielma, 68 s., 7 liitesivua

Sosiaalityö

Ohjaajat: Kirsi Günther, Heli Valokivi

Marraskuu 2016

TIIVISTELMÄ

Tutkielman tavoitteena on antaa ääni Mediapaja-kokeilun nuorille sekä heidän sosiaalityöntekijöille ja sosiaaliohjaajille. Kokeilussa haettiin uudenlaista työmuotoa sosiaalipalveluiden kentälle ja tarjottiin tehostettua tukea Mediapaja-kokeiluun osallistuville nuorille. Halusin nostaa esiin nuorten sekä heidän sosiaalityöntekijöidensä ja sosiaaliohjaajiensa kokemukset kokeilusta sekä mitkä tekijät heidän mukaansa ehkäisivät syrjäytymistä. Lähestymistapana oli toimintatutkimus. Tutkimusaineisto koostuu Mediapajaan osallistuvien nuorten sekä heidän sosiaalityöntekijöidensä ja sosiaaliohjaajiensa haastatteluista sekä minun tutkimuspäiväkirjastani. Analyysimenetelmänä on käytetty sisällönanalyysiä.

Tämän tutkielman tulos on, että Mediapajan ryhmämuotoisen toiminnan ja yksilöllisen tehostetun tuen voidaan todeta ehkäisevän nuorten syrjäytymistä. Nuorten ja työntekijöiden positiiviset kokemukset kokeilusta olivat hyvin samankaltaisia. Mediapajan toiminnan osalta positiivisena kokemuksena ja syrjäytymistä ehkäisevänä tekijänä nähtiin nuorten arvostava kohtaaminen, nuorten vuorovaikutustaitojen ja itseluottamuksen lisääntyminen, jatkosuunnitelmien tarkentuminen ja tarvittavien palveluiden turvaaminen.

Negatiiviset kokemukset olivat myös yhtenevät nuorten ja työntekijöiden kesken. Näitä olivat suunnitteluprosessin sujumattomuus, tiedottamisen ja rekrytoinnin haasteet. Osanottajat huomasivat myös, että ryhmämuotoinen toiminta ei sovi kaikille, vaan se voi myös viedä tietyissä tilanteissa nuoren tilannetta jopa huonompaan suuntaan. Tehostetusta tuesta hyötyivät eniten ne nuoret, jotka joutuivat keskeyttämään ryhmämuotoisen toiminnan. Tehostetusta tuesta työntekijät toivat enemmän esiin positiivisia kokemuksia kuin nuoret. Työntekijät näkivät tehostetun tuen syrjäytymistä ehkäisevänä hyvänä toimintatapana, koska sen myötä nuoren tilanne aukeni työntekijälle kokonaisvaltaisemmin ja näin pystyttiin tarjoamaan oikeanlaisia palveluita ja tukimuotoja sekä laatimaan yhdessä jatkosuunnitelmia.

Avainsanat: nuoret, syrjäytyminen, ryhmämuotoinen toiminta, tehostettu tuki

PASTO, MAARIT: Preventing social exclusion - Action research on rehabilitative group work activities and enhanced social support services for young people

Master's Thesis, 68 pages, 7 appendix pages

Social Work

Supervisors: Kirsi Günther, Heli Valokivi

November 2016

ABSTRACT

The goal of this thesis is to give voice to the young people and their social workers who took part in the Mediapaja trial. The trial was set out to find a new form of working in the field of social services and to offer enhanced support to the young people taking part in the trial. I wanted to raise the issue of how the young people and their social workers experienced the trial as well as what factors, according to them, prevented social exclusion. The method of approach in this thesis was action research. The material of the thesis consists of both interviews with the young people taking part in the trial and their social workers and of my research diary. The method of analysis used is content analysis.

The result of this thesis is that the group activities and individual enhanced support used in Mediapaja can be noted to prevent social exclusion among young people. The positive experiences of the trial were very similar among both the young people and the social workers. In Mediapaja trial the factors that were considered as positive experience and preventive of social exclusion were the following: the young people were confronted appreciatively, their *self-confidence was increased* and *communication skills were improved*, their plans for the future became clearer and the necessary services were guaranteed.

The negative experiences also were very similar among the young people and the social workers. Stiffness in the planning process and challenges in informing and recruitment were considered as negative experiences. The participants also noticed that group activities do not suit everyone but they can in certain situations even make things worse for a young person. The enhanced social support was most useful to those young people who had to interrupt group activities. The enhanced social support was experienced more positively by the social workers than by the young people. The social workers considered the enhanced social support as a good method for preventing social exclusion as it enabled the social worker to get a more comprehensive picture of the young person's situation. This made it possible to offer the right kind of services and support and to make plans for the future together.

Keywords: young people, social exclusion, group activities, enhanced social support

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN JA SYRJÄYTTÄMINEN	11
2.1 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ	11
2.2 NUORUUS ELÄMÄNVAIHEENA	13
2.3 NUORTEN SYRJÄYTTÄMINEN JA SYRJÄYTYMINEN PROSESSINA	15
3 SOSIAALITYÖLLÄ SYRJÄYTYMISTÄ VASTAAN	17
3.1 SOSIAALITYÖ JA NUORET	17
3.2 KUNTOUTTAVA SOSIAALITYÖ	22
3.3 SOSIAALINEN KUNTOUTUS	24
3.4 NUORTEN SYRJÄYTYMISEN EHKÄISY	25
3.5 NUORTEN SOSIAALIPALVELUIDEN KEHITTÄMISTARPEET	26
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	29
4.1 TOIMINTATUTKIMUS	29
4.2 TUTKIMUSKYSYMYKSET	30
4.3 TUTKIMUKSEN KOHTEENA MEDIAPAJA	30
4.4 AINEISTONKERUU	36
4.5 AINEISTON ANALYYSIMENETELMÄNÄ SISÄLLÖNANALYYSI	41
5 TULOKSET	43
5.1 POSITIIVISET KOKEMUKSET MEDIAPAJASTA	43
5.1.1 Nuorten kohtaaminen ja ohjaajan merkitys.....	44
5.1.2 Vuorovaikutustaitojen ja itseluottamuksen lisääntyminen	46
5.1.3 Jatkosuunnitelmien ja –palveluiden turvaaminen	48
5.1.4 Onnistunut lopputulos.....	49
5.2 NEGATIIVISET KOKEMUKSET MEDIAPAJASTA	51
5.2.1 Suunnitteluprosessi ei ollut sujuva.....	52
5.2.2 Tiedottamisen ja rekrytoinnin haasteet	53
5.2.3 Ryhmämuotoinen toiminta ei sovi kaikille	56
5.3 KOKEMUKSET TEHOSTETUSTA TUESTA	57
5.4 YHTEENVETO	59
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	62
LÄHTEET	69

LIITTEET.....	76
LIITE 1. Nuorten teemahaastattelun runko	76
LIITE 2. Työntekijöiden teemahaastattelun runko	77
Liite 3. Tiedote tutkittaville ja suostumus tutkimukseen osallistumisesta	78

KUVAT JA TAULUKOT

Kuva 1: Mediapaja suunnitteluvaiheessa	32
Taulukko 1: Tulokset.....	80

1 JOHDANTO

Yhteiskunnallisessa laajassa keskustelussa on ollut jo vuosia nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy. Keskustelu on tarpeen ja sitä tulisi vahvemmin suunnata nimenomaan syrjäytymisen taustalla oleviin tekijöihin sekä kehitettyihin ja hyväksi havaittuihin ratkaisumalleihin. (Aaltonen & Berg & Ikäheimo 2015, 9). Syrjäytymis-käsitteestä haluttaisiin usein eroon, mutta se on juurtunut arkipuheeseen. Usein sillä tarkoitetaan yhteiskunnallisia ongelmia ja vallitsevaa epäoikeudenmukaisuutta. Syrjäytymis-sanankäyttöä jopa vastustetaan ja sille haetaan lieventäviä ja korvaavia käsitteitä. Puhutaan vähä- tai huonosisista, vaikeuksiin joutuneista ja heikoimmin toimeentulevista. (Laine, Hyvärinen & Vuokila-Oikkonen 2010, 11-12.)

Tutkielmassani käytetään käsitteitä syrjäytyminen ja syrjäyttävä, koska ne kuvaavat ilmiön prosessinomaisuutta, moninaisuutta ja näihin liittyviä haasteita yksilötasolla sekä palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan näkökulmasta. Syrjäytymisellä tarkoitetaan sivuun joutumisella sosiaalisista suhteista, mahdollisuudesta osallistua työhön, koulutukseen ja yhteisölliseen toimintaan. Se on myös sivuun joutumista vaikuttamisesta ja vallan käytöstä. Syrjäytyminen voi johtua monista erilaisista tekijöistä kuten yksilön lähtökohdista, kasautuneista riskitekijöistä ja pitkittyneistä haasteellisista tilanteista, jotka huonontavat nuoren elämäntilannetta oleellisesti. Esimerkiksi yksinkertaistava puhe ”syrjäytyneistä nuorista” omana homogeenisena ryhmänä on kategorisoiva ja leimaava. Tällainen keskustelu ja määrittely sysää nuoret ainoastaan kontrolloivien toimenpiteiden ja moraalisen paniikin kohteiksi. (Aaltonen ym. 2015, 9.)

Syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien nuorten määrät vaihtelevat sen mukaan, mitä määritelmää tai mittaria käytetään. Huomioitavaa on, että pelkät tilastot eivät kuvaa syrjäytymien moniulotteisuutta, siihen liittyviä ilmiöitä ja prosesseja. Eri arvioiden perusteella Suomessa on useita kymmeniä tuhansia syrjäytyneitä nuoria, jotka tarvitsevat suunnitelmallista monialaista ja moniammatillista tukea kuntoutuakseen osalliseksi yhteiskuntaan, hakeutuakseen koulutukseen ja työelämään. (Tuusa & Ala-Kauhahuoma 2014, 17-18.)

Nuoren joutuessa syrjään yhteiskunnan toiminnasta, se on haitallista yksilön hyvinvoinnille ja kallista yhteiskunnalle. Nuorten huono-osaisuutta poistamalla ja heidän osallisuuttaan lisäämällä on merkittäviä yhteiskunnallisia vaikutuksia (Saikkonen, Blomgren, Karjalainen & Kivipelto 2015, 16). Syrjäytymisen näkökulmasta arvioidaan, miten yhteiskuntapolitiikka on onnistunut sosiaalisten tavoitteiden saavuttamisessa. Syrjäytymisen ehkäiseminen ja poistaminen on nostettu tavoitteeksi useilla yhteiskunnan aloilla. Taustalla ei ole ainoastaan suomalaisten huoli, vaan EU:n laajuisesti on kehitetty toimintaa ja laadittu toimintasuunnitelmia syrjäytymisen ja syrjäyttämisen torjumiseksi. (Raunio 2006, 9.)

Uutisotsikoihin on ajoittain noussut luvut nuorista, jotka joutuvat työkyvyttömyyseläkkeelle ennen 30-vuoden ikää. Raitasalo ja Maaniemi (2011, 8-9) pohtivat sitä, että voiko nuorten eläkkeelle joutuminen johtua siitä, että nuoret eivät ole saaneet riittävän varhain tarpeitaan vastaavaa hoitoa, tukea ja ohjausta. He myös toteavat, että viitteitä on siitä, että palvelut ja tukimuodot eivät ole kohdentuneet nuorille riittävän ajoissa ja palvelu- ja hoitoprosessit ovat olleet liian lyhytkestoista ja niiden seuranta on jäänyt riittämättömäksi. Palvelujärjestelmää on kehitetty organisaatioiden tehokkuus edellä, jolloin palveluiden käyttäjien näkökulma on unohtunut. Sosiaali- ja terveydenhuollon aluehallintouudistuksen sekä lakiuudistusten keskellä on havahduttu siihen, että vanhat keinot eivät enää riitä. Tarvitaan tietoa siitä, millä tavoin sosiaalityön asiakkaita voidaan tukea oikea-aikaisesti ja oikealla tavalla. Näin pystytään ehkäisemään myös viimesijaisten palveluiden käyttöä sekä yhteiskunnan ulkopuolelle joutumista. (Saikkonen ym. 2015, 10.)

Nuorten syrjäytymiseen liittyviä tekijöitä sekä syrjäytymisen vastaista työtä ja kehitettyjä toimintamalleja on tutkittu runsaasti. Syrjäytymiseen ja sen ehkäisyyn on pyritty puuttumaan lainsäädännöllä ja nuorisotakuulla. Näiden myötä on haettu ratkaisuja siihen, että eri toimijat toimisivat yhteistyössä siten, että syrjäyttäviä rakenteita poistettaisiin ja varhaisessa vaiheessa pystyttäisiin tukemaan ja edistämään nuorten asiakkaiden hyvinvointia. Lainsäädäntöä, nuorisotakuuta ja nuorisososiaalityötä nivoo yhteen kuntouttava näkökulma ja se, että nuorten kanssa tehtävää sosiaalityötä ja kuntouttavia muotoja tulee kehittää entistä asiakaslähtöisemmin. Nuorten syrjäytymistä käsittelevissä tutkimuksissa ja selvityksissä nuorten asema, heidän näkökulmansa ja kokemuksensa palvelujärjestel-

mästä jäävät vähälle huomiolle tai kokonaan puuttumaan. Vaikka palveluiden käyttäjien osallisuuteen ja kuntapalveluiden arviointiin on kiinnitetty yhä enemmän huomiota nuorten kokemuksista peruspalveluiden käyttäjinä on tähän mennessä ollut vähän tietoa. (Aaltonen 2015, 10.)

Toimeentulotuen siirtyessä Kelaan vuoden 2017 alusta, voidaan se nähdä mahdollisuutena vahvistaa, lisätä ja monipuolistaa sosiaalityön käytäntöjä, kuten ryhmämuotoista työskentelyä tai yhteisötyötä. Sosiaalityössä on voitava käyttää nykyistä enemmän erilaisia toimintatapoja ja työmuotoja, joiden on pohjauduttava asiakaskunnan tarpeiden ja elämäntilanteiden tunnistamiseen sekä vaikuttavien työtapojen seuraamiseen ja arviointiin. (Saikkonen ym. 2015, 61-62.) Yhteiskunnallisten muutosten keskellä sosiaali- ja terveydenhuollossa tarvitaan vaikuttavien työmenetelmien tunnistamista ja käyttöönottoa. Tämä tarkoittaa sosiaalityössä väistämättä uudistumista, joka voi olla kuntouttavan sosiaalityön kaltaisten vaikuttavien toimintamallien lisäämistä ja vahvistamista. Asiakkaiden elämää hankaloittavat palveluista toiseen pompottelu ja byrokraattiset käytännöt eli näitä tulee karsia. (em., 17.)

Oma työhistoriani antoi sysäyksen tehdä pro gradu –tutkielma nuorille tarkoitettujen ja heidän kanssa suunnitellun uudenlaisen työmuodon kehittämistä ja kokeilemisesta. Työ- ja toimintamallien kehittäminen sekä nuorten kanssa työskentely ovat kuuluneet omiin työtehtäviini usean vuoden ajan. Olen kiinnostunut asiakaslähtöisistä ja luovista työskentelytavoista sekä niiden edelleen kehittamisestä. Tutkimuskohteena oleva kaupunki oli mukana Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Empower-hankkeessa, jonka myötä haluttiin kokeilla alle 25-vuotiaiden asiakkaiden kanssa ryhmämuotoista sosiaalityötä ja kuntouttavaa työtoimintaa sekä yksilöllistä tehostettua tukea. Tästä lähtökohdasta syntyi kokeilu nimeltään Mediapaja.

Pro Gradu -tutkielmani on toimintatutkimus, jonka keskiössä on Mediapaja. Tutkielman tavoitteena on antaa ääni Medianpajan nuorille ja työntekijöille ja heidän kokemuksilleen Mediapajan ryhmämuotoisesta toiminnasta ja yksilöllisestä tehostetusta tuesta ja niiden vaikutuksista nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn. Haen vastausta ensinnäkin siihen, miten nuoret sekä heidän sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat kokivat Mediapajan toiminnan ja

yksilöllisen tehostetun tuen. Toiseksi haen vastausta siihen, mitä syrjäytymistä torjuvia tekijöitä löytyi nuorten ja työntekijöiden kokemusten perusteella ryhmämuotoisesta kuntouttavasta työtoiminnasta ja yksilöllisestä tehostetusta tuesta. Tutkielmani aineisto koostuu Mediapajaan osallistuvien nuorten, heidän sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien sekä Mediapajan ohjaajan haastatteluista sekä tutkijana tekemistäni havainnoista. Havaintoja tein sekä työntekijöiden keskinäisillä tapaamisilla toiminnan suunnitteluvaiheessa että nuorten Mediapajan kokoontumiskerroilta.

Tässä johdantoluvussa tavoitteenani on luoda yleiskatsaus syrjäytymiseen ilmiönä ja käsitteenä sekä nostaa esiin niitä seikkoja, jonka vuoksi se on vuosikymmenienkin jälkeen edelleen ajankohtainen tutkimuksen aihe. Tutkielmassani luvussa kaksi avaan nuoruutta elämän vaiheena, nuorten syrjäytymistä ja siihen liittyviä tekijöitä. Tavoitteenani on avata nuoruutta merkityksellisenä elämänvaiheena ja sitä, kuinka tärkeää on yhteiskunnallisesti kiinnittää huomiota nuorten syrjäytymiseen. Luvussa kolme käsitellään sosiaalityötä nuorten parissa, kuntouttavaa sosiaalityötä ja sosiaalista kuntoutusta syrjäytymisen ehkäisemisessä tai sen poistamisessa sekä nuorten sosiaalipalveluiden kehittämistarpeita. Tavoitteenani on kuvata, millaisin keinoin nuorten syrjäytymistä ehkäistään sosiaalityössä. Neljännessä luvussa esitellään Mediapaja, sen tausta ja tutkimuksen toteutus. Luvussa viisi avaan tutkimuksen tulokset. Yhteenveto ja johtopäätökset päättävät tutkielmani.

2 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN JA SYRJÄYTTÄMINEN

2.1 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ

Syrjäytyminen määritellään kansainvälisesti eri tavoin ja siihen liitetään usein vahvasti köyhyys-käsite. Rinnakkaisia käsitteitä syrjäytymiselle ovat myös eristäytyminen ja hylkääminen. (Silver & Miller 2003, 1-8.) Syrjäytymistä voidaan lähestyä taloudellisesta, poliittisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta. Syrjäytetyllä tai syrjäytyneellä ihmisellä ei ole mahdollisuutta tai kyky osallistua näihin eri elämän osa-alueisiin täysipainoisesti. Osattomuus toisella osa-alueella heikentää mahdollisuutta osallisuuteen toisaalla. Yhteiskunnasta lähtevä syrjintä rajoittaa yksilön tai ryhmän osallistumismahdollisuuksia eri toimintoihin. Pahimmillaan syrjäytyminen on tila, jossa ihmiset tai kokonaiset ihmisryhmät ovat eristettyinä, poissa sosiaalisista suhteista ja järjestelmistä kokonaan. (Popay, Escorel, Hernández, Johnston, Mathieson & Rispel 2008, 169.)

Nuorten syrjäytyminen on ennen muuta yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin liittyvä käsite. Se on yhteiskunnallinen ilmiö, jossa on kyse poliittisista tai kulttuurisista muutoksista ja näiden seurauksista. Tätä ilmiötä tutkimalla voidaan selvittää, minkälaiset yhteiskunnalliset prosessit aiheuttavat elinolojen kurjistumista ja väestön jakautumista hyvä- ja huono-osaisiin. Tämän myötä voidaan eritellä yhteiskunnan rakenteisiin liittyviä tekijöitä, jotka ovat yhteydessä yhteiskunnallisten toimintaresurssien kaventumiseen. Syrjäytymisen liitetään usein köyhyyteen ja sen myötä kyvyttömyyteen osallistua yhteiskunnan toimintaan. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 127–128; Levitas 2006, 9; Lämsä 2009, 28; Townsend 1979, 31.)

Yhteiskunnallisesti tarkasteltuna syrjäytyminen voi olla tulosta yksilöllisistä valinnoista, mutta ennen kaikkea siinä on kyse yksilön ja yhteiskunnan suhteesta. Tällöin huomio kiinnittyy sosiaalisten oikeuksien toteutumiseen, joita ovat oikeus työhön, terveyteen, koulutukseen ja asuntoon. Näiden toteutumisella on ilmeinen merkitys yksilöllisille valinnoille. Mikäli sosiaaliset oikeudet eivät toteudu, kaventaa se olennaisesti omaehtoista selviytymistä yhteiskunnassa ja vahvistaa riippuvuutta yhteiskunnan etuuksista ja palveluista.

(Raunio 2006, 46.) Syrjäytyminen on kokonaisvaltainen prosessi, jossa jäädyään vaille valtaa ja oikeuksia, jolloin näiden sijalle tulee riippuvuus yhteiskunnasta (Sipilä 1985, 152).

Useissa hallitus- ja politiikkaohjelmissa syrjäytymisen ehkäisy on asetettu tavoitteeksi (Jatkola & Kalijärvi 2007, 15). Syrjäytymisen näkökulmasta arvioidaan, miten yhteiskuntapolitiikka on onnistunut sosiaalisten oikeuksien tavoitteiden saavuttamisessa. Syrjäytymisen ehkäiseminen ja poistaminen on nostettu tavoitteeksi useilla yhteiskunnan aloilla. Taustalla ei ole ainoastaan suomalaisten huoli, vaan EU:n laajuisesti on kehitetty toimintaa ja laadittu toimintasuunnitelmia syrjäytymisen ja syrjäyttämisen torjumiseksi. (Raunio 2006, 9.) Nuoren joutuessa syrjään yhteiskunnan toiminnasta, se on haitallista yksilön hyvinvoinnille ja kallista yhteiskunnalla. Mikäli nuori ajautuu syrjäytymisen kierteeseen ja joutuu pysyvästi työelämän ulkopuolelle, on tästä arvioitu aiheutuvan noin miljoonan euron kustannukset yhteiskunnalle jo ennen hänen 60 ikävuottaan. (Jatkola & Kalijärvi 2007, 16-17.) Näin ollen nuorten syrjäytymistä ehkäisemällä, heidän osallisuuden lisääntymisellä ja yhteiskuntaan kiinnittymisellä on huomattava taloudellinen merkitys (Saikkonen ym. 2015, 16; Jatkola & Kalijärvi 2007, 16-17).

Politiikassa syrjäytyneiden asioiden ajaminen on jäänyt sosiaalipolitiikan ammattilaisille ja usein poliittisessa keskustelussa vedotaan usein syrjäytymisen kustannuksiin tai muiden kansalaisten turvattomuuteen. Kummatkin perustelut eivät kohenna syrjäytettyjen tai syrjäytyneiden minäkuvaa. Näin ollen yhteisöön palaamista voi estää moraaliset asenteet, taloudelliset edut tai sosiaaliset esteet. (Sipilä 1985, 153.) Eri arvioiden perustella Suomessa on todettu olevan useita kymmeniä tuhansia syrjäytyneitä nuoria, jotka tarvitsevat suunnitelmallista monialaista ja moniammatillista tukea kuntoutuakseen osalliseksi yhteiskuntaan, hakeutuakseen koulutukseen ja työelämään. Huomioitavaa on, että pelkät tilastot eivät kuvaa syrjäytymisen moniulotteisuutta, siihen liittyviä ilmiöitä ja prosesseja. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 17-18.)

Nuorten syrjäytymisen ehkäisy onkin useista erilaisista toimenpiteistä ja monen eri tahon muodostama kokonaisuus. Näitä toimenpiteitä toteutetaan sekä yksittäisillä hallinnonaloilla että poikkihallinnollisesti ja niitä rahoitetaan valtionosuuksilla ja hankeavustuksilla. Viime vuosina onkin korostettu yhä enemmän hallinnonalojen välistä yhteistyöstä.

Paikallisesti moniammatillisella yhteistyöllä pyritään vastaamaan tähän tarpeeseen. Usea hallinnonala on vastuussa nuorten syrjäytymisen ehkäisystä ja toimivien yhteisten käytäntöjen kehittämisestä, koska syrjäytymisen ehkäisy käsittää asumiseen, koulutukseen, sosiaali- ja terveystalouteen sekä työllisyyteen liittyviä toimenpiteitä. (Jatkola & Kalijärvi 2007, 15.)

2.2 NUORUUS ELÄMÄNVAIHEENA

Nykyisin lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden rajat ovat hämärtyneet ja ne ovat entistä liukuvammat. Mikäli näiden ikäkausien väliin pystytetään korkeita raja-aitoja, vääristää se todellisuutta. Ikäkausia tarkasteltaessa tulee huomioida konteksti eli vallitsevien yhteiskunnallisten ja kulttuuristen ilmiöiden vaikutukset näihin. (Wyn 2011, 36.) Nuoruudessa on kyse siirtymisestä lapsuudesta aikuisuuteen ja sen myötä tuleminen täysivaltaiseksi yhteiskunnan jäseneksi, jolla on tietyt oikeudet ja velvollisuudet. Nykyään tätä vaihetta leimaavat moninaiset ja ristiriitaisetkin vaateet ja kiihkeä elämänrytmi. Elämäntilanne on muuttunut yhä katkonaisemmaksi ja epävarmuus on lisääntynyt. Jo varhaisnuoruudessa erilaiset elämäntilanteen ongelmat voivat kasaantua ja nuoruudesta voi tulla erilaisten ongelmien hallitseva tila. Yhteisöihin kiinnittyminen on haasteellista luontaisten yhteisöjen hajaantuessa tai puuttuessa, jolloin yhteiskuntaan integroituminen saattaa jopa estyä. (Karjalainen & Blomgren 2004, 3.)

Elämäntilanteena nuoruuteen liittyy monia kehitystehtäviä. Robert J. Havighurst kehitti 1940-luvulla elämäntilanteen teoriaa, joka kuvaa eri ikäkausiin kuuluvia tavoitteita. Havighurstin mukaan nuoruuden kehitystehtävät ovat 1) uusien suhteiden luominen kumpaankin sukupuoleen, 2) sukupuoliroolin omaksuminen, 3) oman fyysisen olemuksen hyväksyminen, 4) emotionaalisen itsenäisyyden saavuttaminen, 5) avioliittoon ja perhe-elämään valmistautuminen, 6) valmistautuminen työelämään, 7) maailmankatsomuksen kehittäminen ja 8) vastuullisen käyttäytymisen omaksuminen. Näiden toteutumiseen vaikuttavat biologiset ja psykologiset ominaisuudet, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät, elämäntilanne, yksilön aikaisemmat kokemukset sekä vallitseva elämäntilanne. (Nurmi ja Salmela-Aro 2000, 89.)

Nuorten syrjäytymisalttius voidaan selittää elämänvaiheeseen liittyvien monien muutoksien kautta. Nuoruusikään liitetään siirtyminen peruskoulutuksesta jatkokoulutukseen ja edelleen työelämään sekä siirtyminen lapsuudenkodista itsenäiseen elämään. Nuoren elämässä voi tapahtua iänmukaisten muutosten lisäksi myös muita yksilölliseen elämäntilanteeseen liittyviä muutoksia, esimerkiksi kaverisuhteissa tai perhesuhteissa vanhempien avioeron myötä. Riski syrjäytymiseen kasvaa, kun useat elämänmuutokset kasautuvat nuorella suhteellisen lyhyelle ajanjaksolle. *”Murrosikä muodostaa yksilön kehityksessä eräänlaisen pullonkaulan, kehityksen tiimalasin kapeimman kohdan, joka voi mennä tukkoon, mikäli siihen pakkautuu liikaa tavaraa liian lyhyellä aikavälillä selvitettäväksi.”* (Jyrämä 1986, 42.)

Suomessa on pyritty lainsäädännöllä edistämään nuorten yhteiskuntaan kiinnittymistä ja mahdollistamaan varhainen puuttuminen, mikäli nuoren hyvinvointi on uhattuna tai hän uhkaa joutua syrjään yhteisöistä ja yhteiskunnan toiminnasta. Lainsäädännössä nuorten määritelmä perustuu ikävuosiin ja eri laissa käytetään hivenen toisistaan poikkeavia ikävuosia. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (2.3.2001/189) määrittelee nuoren alle 25-vuotiaaksi ja nuorisolaissa (27.1.2006/72) nuorilla tarkoitetaan alle 29-vuotiaita. Nuorisotakuun puolestaan katsotaan kattavan kaikki alle 25-vuotiaat nuoret ja vastavalmistuneiden osalta alle 30-vuotiaat (Nuorten yhteiskuntatakuu 2013, 7).

Nuorisolaki on uudistumassa ja siihen asetettu työryhmä ehdottaa nuorilla tarkoitettavan 7 – 29 -vuotiaita. Aikaisemmin laissa ei ole määritelty alaikäraja. Lisäksi lakiehdotuksessa esitetään, että nuorten osallistumisessa ja kuulemisessa otettaisiin huomioon myös tätä nuoremmat lapset. Lakiehdotuksessa korostetaan sitä, että tavoitteina olisi vahvistaa nuorten osallisuutta, kykyä ja edellytyksiä toimia yhteiskunnassa sekä tukea nuorten kasvua, itsenäistymistä ja yhteisöllisyyttä. Tavoitteena on edistää nuorten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja oikeuksien toteutumista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja. Lähtökohtina tavoitteille olisivat yhteisvastuu, monikulttuurisuus ja kansainvälisyys, terveet elämäntavat, ympäristön ja elämän kunnioittaminen sekä monialainen yhteistyö. (Nuorisolain uudistaminen 2015, 36.)

Lainsäädännössä käytettävien suhteellisen korkeat ikävuodet kertovat siitä, miten nuoruus elämänvaiheena siihen liittyvine kehitystehtävineen on nyky-yhteiskunnassa pitkit-

tynyt. Tähän ovat vaikuttaneet opintojen ja työelämään siirtymisen pitkittyminen sekä se, että nykyisin perheen perustaminen tapahtuu myöhemmällä iällä. Lainsäädännöstä johtuen kunnallisessa sosiaalityössä on monessa kunnassa ja kuntayhtymässä jaettu henkilöstöä siten, että alle 25-vuotiaiden tai alle 30-vuotiaiden asiakkaille on nimetty iän mukaan omat työntekijät tai oma työntekijätiimi¹. Tässä tutkimuksessa nuorilla tarkoitetaan 18–25 –vuotiaita ja tämä määritelmä perustuu tutkielman tutkimuskohteen mukaan.

2.3 NUORTEN SYRJÄYTTÄMINEN JA SYRJÄYTYMINEN PROSESSINA

Vuosikymmenien ajan vanhemmat ikäpolvet ovat olleet kiinnostuneita nuorison tilasta ja esimerkiksi nuorisotyöttömyys on herättänyt kollektiivista huolta useiden sukupolvien ajan. Brittiläinen sosiologi Stanley Cohen (2002, 1-27) kehitti jo 1970-luvulla moraalisen paniikin käsitteen, jolla tarkoitetaan esimerkiksi sitä, kun jotain tiettyä ryhmää aletaan pitää uhkana yhteiskunnan arvoille ja järjestykselle. Media antaa kanavan yhteiselle keskustelle ja huolen jakamiselle, mutta tähän liittyy usein liioittelua, vääristelyä ja uhkakuvia. Kyse on vallasta eli siitä, kuka määrittää syrjäytymisen ja sosiaaliset ongelmat. Syrjäytyminen on myös sivuun joutumista vaikuttamisesta ja vallan käytöstä. *Syrjäyttämällä* tarkoitetaan moraalisen paniikin kaltaista tilaa, jossa syrjäytyneiden ihmisten mielipiteitä ja näkökantoja ei kuulla tai heidän osallisuutensa kyseenalaistetaan. Tällöin yksilöä yhteiskuntaan yhdistävät siteet heikkenevät. (Laine ym. 2010, 11.; Raunio 2006, 9-10.)

Syrjäyttämällä tarkoitetaan lisäksi sitä, että yhteiskunnallisissa rakenteissa, palvelujärjestelmissä ja näihin liittyvissä yhteistyösuhteissa on puutteita, joihin sekä asiakkaiden että työntekijöiden vaikuttamismahdollisuuden ovat heikot (Aaltonen ym. 2015, 129). Palvelujärjestelmän ja sen eri tahojen yhteistyön toimimattomuus ja joustamattomuus voivat johtaa siihen, että syrjäytymisvaarassa oleva ei saa oikeanlaista ja oikea-aikaista palvelua ja arjessa ongelmat pitkittyvät ja monimutkaistuvat. Näin ollen myös järjestelmä

¹Esim. Kerava: <http://www.kerava.fi/palvelut/sosiaali-perhepalvelut/aikuissosiaalityo>;
Seinäjoki: <https://www.seinajoki.fi/sosiaali-jaterveyspalvelut/sosiaalipalvelut/toimeentulotuki/yhteystiedot.html>;
Lahti: <http://www.lahti.fi/www/cms.nsf/pages/8596D6416E9F74EEC2256E7E003D6DFB>;
Kirkkonummi: http://www.kirkkonummi.fi/prime_400.aspx

voi syrjäyttää. Tämän vuoksi on tärkeää kiinnittää huomiota myös yksittäisten ihmisten ongelmien yhteiskunnalliseen taustaan. (Raunio 2006, 45.)

Syrjäytyminen voi tapahtua hiljalleen yhteiskunnasta sivuun joutumisena tai rajuna pudotuksena siten, että huonosta tai heikosta yhteiskunnallisesta asemasta vakiintuu pitkäaikainen olotila. Syrjäytymistä voidaan kuvata prosessina, jossa siirrytään tilasta toiseen eli tilanne muuttuu hyvästä huonoksi tai vaikeaksi. Syrjäytymisen riskitekijöitä ovat työelämän tai opiskelujen ulkopuolelle jääminen, yksinäisyys, heikko toimeentulotulo sekä alentunut toimintakyky ja terveydentila. (Laine ym. 2010, 12-13). Näiden riskitekijöiden kasaantuminen ja niiden pitkäkestoisuus saattavat johtaa ulkopuolisuuteen yhteiskunnan valtavirrasta, instituutioista ja ihmissuhteista. (Aaltonen ym. 2015, 9.)

Ikävaiheena nuoruuden kehitystehtävien tarkoitus on valmistaa lapsi kohti aikuisuutta ja osaksi yhteiskuntaa. Voidaan sanoa, että mikäli nuoruuden kehitystehtävät toteutuvat tavoitteiden mukaisesti, se on suuri suojaava tekijä syrjäytymiseltä. Mikäli nuorella ei ole riittävää toimintakykyä tai hänellä on heikko terveydentila tai hän on muusta syystä putoamassa opintojen ja työelämän ulkopuolelle, on hänellä vakava riski syrjäytyä. Toisaalta on huomioitava, että työn ja opintojen ulkopuolella olevat nuoret eivät muodosta yhtenäistä ryhmää, vaan he ovat kovin erilaisia taustansa, tarpeidensa ja valmiuksiensa puolesta (Aaltonen & Berg 2015, 126).

Nuorten kohdalla tilanteet eivät myöskään ole stabiileja. He voivat liikkua nopeastikin työnhakijasta opiskelijaksi tai työssä käyväksi tai jossain toimenpiteessä olevaksi ja mahdollisesti jälleen työnhakijaksi. Nuorilla saattaa olla pitkäkestoisia ongelmia, joiden ratkaiseminen voi olla yhteiskunnan näkökulmasta hidasta ja kallista sekä nuorille itselleen turhauttavaa ja lannistavaa. Heikko terveydentila ja opiskelujen tai työelämän ulkopuolella oleminen voivat vahvistaa toisiaan ja syrjäyttää nuorta entisestään muun muassa sosiaalisista suhteista ja mielekkästä vapaa-ajasta. (Aaltonen ym. 2015, 128.) Huomioitavaa on, että nuoruuteen sisältyy positiivinen lataus tulevaisuudesta ja erilaisista mahdollisuuksista (Karjalainen & Blomgren 2004, 99). Syrjäytymisuhan alla olevilla ja syrjäytyneillä nuorilla on aikaa kuntoutumisen sekä riittävän tuen ja oikeanlaisen palveluverkoston myötä kiinnittyä yhteisöihin, yhteiskuntaan ja sen toimintaan.

3 SOSIAALITYÖLLÄ SYRJÄYTYMISTÄ VASTAAN

3.1 SOSIAALITYÖ JA NUORET

Sosiaalityön kansainvälisen järjestö IFSW:n (International Federation of Social Workers) määritelmän mukaan sosiaalityön tavoitteena on ihmisten hyvinvoinnin lisääminen edistämällä itsenäistä elämänhallintaa, ratkaisemalla ihmissuhdeongelmia ja pyrkimällä sosiaaliseen muutokseen (Arki, arvot, elämä, etiikka 2013, 7). Sosiaalityön tehtävä on sosiaalisten olojen ja vaikeiden elämäntilanteiden parantaminen sekä yksilöiden ja ryhmien toimintaedellytysten, osallisuuden ja elämänhallinnan vahvistaminen. Sosiaalityö toimii yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan kanssa vuorovaikutuksessa ja työtä tehdään usein tilanteissa, joissa nämä eri tasot, niiden ilmiöt ja eri tekijät kietoutuvat monin tavoin toisiinsa. (Kananoja 2010b, 24-25).

Sosiaalityön kohteena on vuorovaikutus ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä. Työskentelyn välineenä käytetään sosiaali- ja käyttäytymisteoreettista sekä yhteiskunnan järjestelmiä koskevaa tietoa ja näiden soveltamiseen tarvittavaa taitoa. (Arki, arvot, elämä, etiikka 2013, 7.) Sosiaalityö on luonteeltaan muutostyötä, jonka tehtävät ja sisältö painotuvat sen mukaan millaisessa kontekstissa työtä tehdään. Sosiaalityössä yhteiskunnallisiin tekijöihin vaikutetaan asiantuntija-arvioin, raportein ja hyvinvointipoliittiseen suunnittelutyöhön osallistumalla sekä tekemällä sosiaalista muutostyötä erilaisissa verkostoissa sosiaalialan asiantuntijuutta hyödyntäen. Yhteisötasolla sosiaalityö edistää ihmisten osallisuutta, yhteistä vastuuta ja yhteistoimintaa toimimalla katalysaattorina ja kumppanina. Yksilö- ja perhetyössä sosiaalityö vaikuttaa vahvistamalla ihmisten toimintaedellytyksiä ja tukemalla elämänhallintaa. (Kananoja 2010b, 24-25).

Sosiaalityön asiakkuuteen tullaan usein siinä vaiheessa, että ihmisellä on elämässään kuormittavia tekijöitä, joista ei itse eikä läheisten tuella pysty selviytymään. Taustalla on usein pitkittyneitä ja mahdollisesti kasautuneita syrjäytymiseen liittyviä riskitekijöitä eli työttömyyttä, heikentynyt toimintakyky ja terveys sekä toimeentuloon, päihteiden käyttöön ja muita arjen hallintaan liittyviä ongelmia. (Saikkonen ym. 2015, 33.) Palveluihin hakeutuminen ja niihin ohjaaminen tapahtuu yleensä viiveellä, jolloin elämäntilanteet

ovat usein kovin haasteellisia ja ongelmat kasaantuneita (Aaltonen ym. 2015,128). Sosiaalityön viimesijaisen luonteen vuoksi tehtäväksi muodostuu usein välitön työskentely asiakkaiden ongelmien lievittämiseksi ja poistamiseksi (Raunio 2006, 18).

Sosiaalityötä voidaan tarkastella prosessina. Elämäntilanteiden, sosiaalisten olojen, yksilön toimintaedellytysten ja toimintakyvyn sekä elämänhallinnan muutokset ovat yleensä vaativia ja moniulotteisia prosesseja, jotka toteutuvat ammattilaisen ja asiakkaan yhteistyönä. Yhteistyösuhteet voivat olla hyvin eri pituisia, jossa merkityksellistä on työskentelyn tapa ja sisältö, ei yhteistyösuhteen kesto. Sosiaalityön prosessi sisältää kaksi keskeistä elementtiä, joista ensimmäinen on asiakkaan ja työntekijän suhde. Toinen liittyy suunnitelmalliseen työskentelyyn, jossa ratkaisevaa ovat asiakkaan ja työntekijän näkemykset lähtökohtatilanteesta sekä yhteinen arviointi siitä, mihin tekijöihin lähdetään hakemaan muutosta ja millaisin työskentelymuodoin. (Kananoja 2010a, 135.)

Syrjäytymisen vastainen työ

Syrjäytymisen vastaisessa työssä on kyse yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan hyvinvoinnista ja siinä pyritään ennakoimaan ja tunnistamaan riskitekijöitä sekä puuttumaan niihin ajoissa ja oikea-aikaisesti. Käytännössä syrjäytymisen vastainen työ tarkoittaa suunnitelmallista osallisuuden edistämistä ja kuntoutuksen myötä arjen hallinnan ja toimintakyvyn vahvistamista. Tavoitteena on, että yhteiskunnallinen osallisuus vahvistuu ja koulutukseen tai työelämään palaaminen mahdollistuu sekä hyvinvointi lisääntyy. Syrjäytymistä voidaan ehkäistä ja torjua yhteisöllisten toimenpiteiden sekä ajattelutapojen ja politiikan avulla. Näillä voidaan vahvistaa sosiaalisia suhteita ja yhteisöihin liittymistä. Toiminta voi olla ammatillista tai kansalaislähtöistä, joista jälkimmäisessä korostuu luontaisesti yhteenkuuluminen, ihmisten keskinäinen tuki ja auttaminen. (Laine ym. 2010, 15-18.)

Ammatillisessa syrjäytymisen vastaisessa työssä painopiste voi olla ihmisten keskinäisen tuen ja yhteisöllisten verkostojen vahvistamisessa. Syrjäytyminen on kuitenkin monitahoinen ilmiö, johon tarttuminen edellyttää laaja-alaista osaamista ja siihen erikoistuneita ammatillisen työn muotoja, joita voidaan tuottaa tutkimuksella, koulutuksella ja kehittä-

misellä. Syrjäytymisen kohtaaminen ja sen vastainen ammatillinen työ vaatii monien tieteen- ja ammattialojen osaamisen ja tietämyksen yhdistämistä. Yleisesti ollaan hyvin yksimielisiä siitä, että syrjäytymisen vastaisen ammatillisen työn tavoite on hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, huono-osaisuuden poistaminen, osallisuuden lisääminen sekä lasten ja nuorten elinolojen turvaaminen. (Laine ym. 2010, 18-19.)

Sosiaalityössä syrjäytymistä tulee tarkastella sekä yksilön kohtaamien haasteiden ja hyvinvoinnin ongelmien näkökulmasta että laajemmin yhteiskunnan osallisuuden näkökulmasta (Raunio 2006, 18). Suomessa erityisesti nuorten kanssa tehtävään syrjäytymisen vastaiseen työhön on pyritty puuttumaan myös eri lainsäädännöillä² ja vuonna 2013 voimaan tulleella yhteiskuntatakuulla. Näiden yleisenä ja yhteisenä tavoitteena on varhainen puuttuminen nuorten työttömyyteen ja tulottomuuteen sekä nuorille suunnattujen palveluiden ja sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen, jossa korostuu monialainen ja moniammatillinen yhteistyö. Sosiaalityölle on ominaista verkostomaiset yhteistyösuhteet, koska sosiaalityön asiakas voi olla samanaikaisesti useamman palvelupisteen ja työntekijän asiakas sekä hänellä saattaa olla pitkäkestoisia ongelmia usealla elämän osa-alueella (Karjalainen 2010c, 142; Laine ym. 2010, 19; Saikkonen ym. 2015, 16).

Nuorten kanssa tuloksekkaaksi työskentelyksi on osoittautunut se, että työskentely tapahtuu heidän arjessaan ja että siinä pystytään yhdistämään moniammatillisia ja monialaisia verkostoja (Karjalainen 2010b, 194). Tällainen sektorirajat ylittävä ja moniammatillinen työskentely edellyttää toimiakseen riittäviä henkilöstöresursseja ja työntekijöiden jatkuvaa kouluttautumista monella sektorilla. Moniammatillisten palveluiden lisäksi korostuu oman työntekijän merkitys, joka on vastuussa asiakkaan palvelukokonaisuudesta. Tämä edesauttaa luottamuksellisen suhteen syntyä ja madaltaa asiointikynnystä. (Aaltonen ym. 2015, 130.)

² Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (2.3.2001/189), nuorisolaki (27.1.2006/72), sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ja laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta (1369/2014).

Työorientaatiot muodostavat sosiaalityön osaamisperustan. Sosiaalityötä toteutetaan syrjäytymisen vastaisessa työskentelyssä kuntouttavan sosiaalityön, yhteisösosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön työorientaatioiden kautta. Näiden lisäksi on ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen, joka on kaikkia edellisiä työorientaatioita läpäisevä, mutta voidaan lukea myös omaksi osaamisalueekseen. Työorientaatiot puolestaan koostuvat erilaisista sosiaalityön menetelmistä, joita ovat muun muassa yksilö- ja ryhmätyömuodot, psykososiaalinen työ, palveluohjaus ja valtaistavat menetelmät. Nuorten kanssa työskennellessä työorientaatioina voivat olla kaikki edellä mainitut työorientaatiot, joissa menetelminä voidaan hyödyntää keskustelua ja motivointia, urasuunnitelmia, päihdetyötä, ryhmätyötä ja jalkautuvaa työskentelyä. (Karjalainen 2010c, 141-143.)

Nykyisellään sosiaalityön palvelut eivät kohtaa eniten tukea tarvitsevia nuoria. Nuorilla sosiaalityön asiakkailla on usein alentunut toimintakyky ja he eivät kykene kyseisellä hetkellä töihin tai opiskelemaan eli he ovat riskissä syrjäytyä tai ovat jo syrjäytyneet. Tämä johtuu osittain siitä, että tämän hetken ohjaus- ja palvelujärjestelmillä ei voida riittävän kattavasti tunnistaa nuorten ongelmia ja mahdollisia koulutus-, kuntoutus- ja työllistymistarpeita. Viime vuosina nuorten palvelutarpeeseen ja tukemisen sekä syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn on pyritty vastaamaan lyhytkestoisella työpaja- ja projektitoiminnalla, jolloin asiakkuudet voivat olla päällekkäisiä ja katkonaisia. Tästä johtuen nuoret eivät ohjautu välttämättä heidän todellisia tarpeita vastaaviin palveluihin riittävän ajoissa. (Aaltonen & Berg 2015, 126-127; Karjalainen 2010b, 192-193.) Haasteena on ollut nuorten kanssa tehtävän sosiaalialan työn hajanaisuus sekä pysyvien rakenteiden ja palveluiden puuttuminen.

Kehittämistyötä nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi on työstetty lukuisissa kokeiluissa ja projekteissa. Näistä saatujen kokemusten mukaan nuorten saattaminen koulutukseen tai työmarkkinoille vaatii pitkäjänteistä sosiaalista tukea. (Karjalainen 2010b, 194.) Käytännössä on havaittu, että sosiaalityö on pieni osa ihmisen elämää ja siksi sen on oltava avoinna ihmisten muulle elämälle ja sen areenoille. Nuorten kohdalla sosiaalityössä tulisi panostaa myös entistä enemmän erityisesti jalkautuvaan työhön ja etsivään työtöte-

seen. Työtä tulisi tehdä muualla kuin toimistoissa, koska haastavimmissa elämäntilanteissa olevat nuoret eivät kykene itse hakemaan apua ja saapumaan varatuille aikavaroituksille. (Palola ym. 2012, 40-43.)

Saikkosen ym. (2015, 48-49) sosiaalityön vaikuttavuutta käsittelevässä tutkimuksessa todettiin, että nuorten kanssa käytettiin pääasiassa perinteisiä sosiaalityön menetelmiä, kuten keskustelu, neuvonta ja ohjaus, ratkaisujen ja voimavarojen etsiminen sekä suunnitelmien laadinta ja niiden seuraaminen. Näiden nähtiin olevan vaikuttavia menetelmiä, mikäli niitä käytettiin oikein. Lisäksi työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutussuhde merkitsi paljon. Tutkimuksen mukaan työn vaikuttavuutta voisi lisätä käyttämällä entistä aktiivisemmin valtaistavan sosiaalityön menetelmiä. Näitä voisivat olla esimerkiksi tietoisuuden tukemista, vastuuttamista omien asioiden hoitamiseen sekä osallisuuden ja osallistumisen tukemista. Käytännössä tämä tarkoittaa nuorten oman ajattelun herättelyä, rohkaisua, eri mahdollisuuksien avaamista ja eteenpäin tuuppimista.

Oleellista nuorten kanssa työskennellessä on omatyöntekijä³, jonka kanssa pystyy hoitamaan monia asioita. Tähän suhteeseen kuuluu luottamus ja työskentelyn pitkäjänteisyys. Luottamuksellisen suhteen syntyminen asiakkaan ja työntekijän välille vaatii aikaa ja omaa työntekijää. Syntyneen luottamuksen myötä saadaan selville asiakkaan todelliset tarpeet ja tämän myötä voidaan yhdessä käydä läpi eri auttamismahdollisuudet ja tukitarpeet. Erityisesti nuoret, joille nykyinen järjestelmä ei tarjoa palveluita, kokevat luottamuksen syntymisen oman työntekijän kanssa tärkeäksi. (Aaltonen & Berg 2015, 126; Aaltonen ym. 129-130.)

Myönteisiä muutoksia tuottava työskentely edellyttää, että asiakkaan kanssa varataan riittävästi aikaa, hänen tilanteensa äärelle pysähdytään ja tarvittaessa työntekijät jalkautuvat matalan kynnyksen palveluihin, lähemmäs nuorten arkea. Sosiaalityö on vaikuttavaa silloin, kun asiakas otetaan aidosti mukaan pohtimaan tilannettaan, siihen vaikuttavia tekijöitä ja innostetaan tulevaisuuden suunnitteluun. Nuorten kohdalla täytyy herätellä

³ Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 42§ mukaan omatyöntekijä tulee nimetä sosiaalihuollon asiakkaalle asiakkuuden ajaksi. Omatyöntekijän tehtävänä on asiakkaan tarpeen ja edun mukaisesti edistää palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman toteutumista. Lain mukaista omatyöntekijää ei tarvitse nimetä, mikäli asiakkaalla on jo muu palveluista vastaava työntekijä.

heidän tietoisuuttaan ongelmien syistä, oikeuksista sekä tarjolla olevista mahdollisuuksista ja palveluista. Heitä täytyy tukea myös ottamaan vastuuta omien asioidensa hoitamisesta. Tehotonta työskentelyä on heidän syyllistäminen tilanteesta tai negatiiviseen palautteeseen pohjautuvat toimet, kuten etuuksien leikkaukset. (Saikkonen ym. 2015, 60-61.) Pakottamalla ja kiristämällä ei saada aikaan vaikuttavuutta, vaan parhaiten toimii vapaaehtoisuus (Palola ym. 2012, 40-43).

Sosiaalityössä keskeisellä sijalla ovat tavoitteet, joiden saavuttamiseksi asiakkaan kanssa yhdessä työskennellään. Saikkosen ym. (2015, 36-37) tutkimuksen mukaan nuorten tavoitteissa painottuvat erityisesti oman suunnan löytäminen ja tulevaisuuden selkiytyminen sekä opiskeluun liittyvät tavoitteet. Usein nuoret tarvitsevat tukea nimenomaan oman tulevaisuuden suunnitteluun. Moni nuorista asetti tavoitteeksi toimeentulotuen parantamisen, koulutukseen hakeutumisen sekä omien vahvuuksien löytämisen. Lisäksi kaivattiin osallistumismahdollisuuksia harrastus- ja järjestötoimintaan, parempia sosiaalisia valmiuksia ja ihmissuhteita. Muutosta parempaa haluttiin myös arkielämään liittyviin asioihin, kuten vuorokausirytyimiin ja arjen toiminnoista selviytymiseen.

3.2 KUNTOUTTAVA SOSIAALITYÖ

Sosiaalityön käytännöissä on havaittu, että nopeat toimet eivät ole realistia monen nuoren kohdalla. Haastavassa elämäntilanteessa olevien nuorten kohdalla kuntoutuminen voi olla hyvin hidasta ja tarvittaisiin enemmän kannustavaa kuin rankaisevaa politiikkaa. Sosiaalityö asemoituukin usein nuorten kohdalla kuntouttavaksi työotteeksi arjen hallintaan. (Palola ym. 2012, 37-38.) Monesti on tarpeen tarjota työllistämistä edistävien palveluiden tai työnhakuun ohjaamisen sijaan muita palveluita. Ehkäisevän työn rinnalle kaivataan korjaavaa, usein kuntouttavaa toimintaa. (Aaltonen ym. 2015, 129.)

Kuntouttavan⁴ sosiaalityön (empowering social work) käsite otettiin käyttöön aktivointipolitiikan ja sosiaalityön menetelmien kehittämistarpeiden myötä. Se on sosiaalityön

⁴ Viime vuosikymmenien yhteiskunnalliset suuret muutokset, kuten esimerkiksi taloudellinen lama, työelämän muutokset, syrjäytymisuhkien lisääntyminen, väestön ikärakenteen muuttuminen, ovat kaikki osaltaan

orientaatio ja oma koulutuksellinen ala, jonka tavoitteena on tukea asiakkaiden myönteisiä elämänvalintoja, vahvistaa täysvaltaista kansalaisuutta, ylläpitää ja palauttaa omaehtoinen selviytyminen sekä luoda hyvän elämänlaadun ja arjenhallinnan edellytyksiä. Kuntouttavan sosiaalityön peruseriaatteita ovat muun muassa voimavarakeskeisyys, voimaantuminen, valtaistuminen, osallisuus ja vastuullisuus. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 6-7.; Kuntouttava sosiaalityö erikoisalan opetussuunnitelma 2009-2012, 4.) Näistä voimaantuminen on yksi tärkeimpiä piirteitä sosiaalityön käytännölle ja teorialle (Adams 1996,3). Voimaantumisen prosessissa ihmiset saavat voimaa, energiaa ja voimavaroja elämäänsä ja näiden avulla he voivat parantaa elämänsä hallintaa ja kontrollia (Mahla-kaarto 2010, 25; Kuronen 2004,279).

Kuntouttavan sosiaalityön peruseriaatteet pohjautuvat siihen, että syrjäytymiskeskustelussa vaarana on keskittyminen vain yhteiskunnallisiin yhteyksiin, jolloin ohitetaan yksilöiden ja perheiden olemassa olevat voimavarat ja vahvuudet. Asiakkailta on selviytymiselleen välttämättömiä voimavaroja. Usein he alikäyttävät näitä, jopa jättävät käyttämättä niitä tai he eivät ole tietoisia niiden olemassa olost ja käyttämisestä. Asiakkaiden resursit jäävät usein huomiotta sekä heiltä itseltään että muilta, jolloin tämä voi estää asiakkaita hallitsemasta arkea, joka puolestaan aiheuttaa ongelmia. Sosiaalityön tehtävä onkin yhteistyössä asiakkaan kanssa tunnistaa ja laajentaa asiakkaan voimavaroja. (Raunio 2006, 46-48.)

Voimavaroista voidaan lähteä toteuttamaan syrjäytymisen vastakohtaa eli osallisuutta tai integraatiota. Voimavarojen löytäminen ei yksin riitä, vaan sosiaalityössä pyritään näitä laajentamalla ja vahvistamalla lisäämään toimintakykyä ja mahdollistamaan yksilön ja perheiden toimeentulo ja elämä yhteiskunnassa. Voimavarakeskeinen työskentely näyttää olevan helpompaa kun syrjäytyminen ei ole edennyt pitkälliseksi prosessiksi. Kun asiakkaan syrjäytymisprosessi on pitkittynyt, niin työskentelyssä näyttää korostuvan ongelmakeskeinen kontrolli. Tämä myös ylläpitää asiakkaiden kielteistä suhtautumista sosiaali-

vaikuttaneet kuntoutus-käsitteeseen ja sen toteutustapoihin. Nykyään kuntoutus on monimuotoinen toimintakokonaisuus sisällöltään ja toteutukseltaan. Se ei ole vain tietyn ihmisryhmän palvelua tai jonkin ongelman perusteella käynnistytävä toimenpide. Kuntoutuksella on oma tehtävänsä syrjäytymisen ehkäisyssä tai syrjäytymiskiirteen katkaisemisessa. (Järvikoski & Härkäpää 2005, 10 & 35.)

huoltoon ja siellä työskenteleviin, jolloin luottamuksellista suhdetta on vaikea rakentaa. (Raunio 2006, 46-48.)

3.3 SOSIAALINEN KUNTOUTUS

Sosiaalista kuntoutusta toteutetaan kuntouttavalla työotteella, joka on asiakkaan arjenhallinnan tukemista, keskusteluapua, verkostotyötä, palveluohjausta sekä työ- ja toimintakyvyn vahvistamista (Karjalainen 2010a, 203). Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen taustalla on syrjäytymisprosessin ehkäiseminen tai sen katkaiseminen. Käytännössä tämä tarkoittaa asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamista ja osallisuuden edistämistä silloin kun ongelmat ovat kasautuneet ja pitkittyneet. Lähtökohtana on asiakkaan toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen kokonaisvaltainen selvittäminen, jossa yksittäiset toimenpiteet tai interventiot eivät tilannetta ratkaise vaan niiden korjaaminen vaatii pitkäjänteisyyttä sekä monialaisuutta ja moniammatillisuutta. (Sosiaalihuoltolain soveltamisohjeet 2015, 33.) Sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä sosiaalinen kuntoutus sai lainmukaisen määritelmän.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 17 §:ssä on määritelty sosiaalisen kuntoutuksen tarkoittavan tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi, jota annetaan sosiaalityön ja sosiaalihoituksen keinoin. Lain mukaan sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen ja tämän perusteella kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen. Nuorten kohdalla erikseen laki määrittää, että sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan heidän sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä.

Sosiaalinen kuntoutus paikannetaan osaksi monialaista kuntoutusjärjestelmää ja sitä on toteutettava tiiviissä yhteistyössä lääkinnällisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen kanssa ja siinä voidaan yhdistää palveluja ja tukitoimia yli sektorirajojen (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2015, 33). Vuonna 2015 alusta astui voimaan myös laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta (1369/2014), jossa on yhtymäkohtia

uudistuneeseen sosiaalihuoltolain sosiaalisen kuntoutuksen määritelmään. Laki työllistymistä edistävästä monialaisista yhteispalveluista edellyttää myös, että asiakkaan työ- ja toimintakykyä tuetaan ja arvioidaan kuntoutuksen keinoin eri alan ammattilaisten kanssa. Tällöin sosiaalisen kuntoutuksen tarvetta arvioitaessa on olennaista selvittää asiakkaan tarve ja mahdollisuus muihin kuntoutuspalveluihin eri toimijoiden toimesta (esim. terveyspalvelujärjestelmän, työ- ja elinkeinohallinnon, opetushallinnon, eläke- ja sosiaalivakuutusjärjestelmän, tapaturma- ja liikennevakuutuksen tai järjestöjen).

3.4 NUORTEN SYRJÄYTYMISEN EHKÄISY

Nuorisolain (27.1.2006/72) tarkoituksena on myös tukea alle 29-vuotiaita nuoria heidän kasvussaan aikuisuuteen ja itsenäistymiseen. Nuorisolain tavoitteena on edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja nuorten sosiaalista vahvistamista sekä rakenteellisesta näkökulmasta parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja. Tässä laissa käytetään käsitettä sosiaalinen vahvistaminen, jolla tarkoitetaan nuorille suunnattuja toimenpiteitä elämäntaitojen parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Tuusa ja Ala-Kauhaluoma (2014, 8-9) toteavat nuorten sosiaalista kuntoutusta käsittelevässä selvityksessään, että sosiaalisen vahvistamisen käsite tulee hyvin lähelle sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä. Heidän mukaansa nämä eri käsitteet johtuvat siitä, että ammattilaiset nimeävät samoja asioita ja ilmiöitä eri nimillä ja eri tavoin riippuen heidän koulutustaustastaan ja ammatillisesta viitekehyksestään.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) jättää hyvin avoimeksi sosiaalisen kuntoutuksen sisällön ja toteuttamistavan. Sosiaalisen kuntoutuksen suunnittelu ja toteutus on pääsääntöisesti kunnan sosiaalihuollon vastuulla ja sitä toteutetaan monialaisesti ja –ammatillisesti, jolloin yhteistyötä tehdään muun muassa terveydenhuollon, opetustoimen, työ- ja elinkeinotoimen sekä järjestöjen kanssa. Tämän kaltainen verkostoitunut, monialainen ja moniammatillinen työskentelytapa vaatii aikaisempaa enemmän yhteisten käsitteiden määrittelyä. Nuorten monialaisissa palveluissa tarvittaisiin enemmän koko verkoston yhteisiä käsitteitä ja hyvää keskinäistä ymmärrystä. Sosiaalinen kuntoutusta tarvitaan niiden nuorten kohdalla, joilla on pitkäkestoisia ja vakavia elämänhallinnan ongelmia. Sosiaalinen

vahvistaminen liittyy puolestaan ennaltaehkäiseviin sekä varhaisen reagoinnin ja tuen palveluihin, joita tarjotaan nuorille, joiden riski syrjäytymiseen on kasvanut. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 6-7; 9.)

Nuorten sosiaalisen kuntoutuksen perustana tulee olla sosiaalialan ammattilaisten tekemä suunnitelmallinen, tavoitteellinen ja pitkäjänteinen asiakastyö ja palveluohjaus, johon osallistuvat nuoren lisäksi hänen lähiyhteisönsä. Prosessin tulee rakentua nuoren kanssa tehtyyn palvelutarvearvioon ja suunnitelmaan, joka on aina yksilöllinen ja räätälöity. Palvelujärjestelmään tulee kehittää yhteistyömalleja, jotka mahdollistavat erilaisten ja eri tahojen toteuttamien palvelujen samanaikaisen ja rinnakkaisen tuen. Palveluohjausta tarvitaan niiden nuorten tueksi, joilla on edellä mainittuja samanaikaisia ja rinnakkaisia palveluita. Tämän kautta kuntoutusprosessi tulisi käynnistää ja päättää, jolloin voitaisiin varmistaa tarvetta vastaavat palvelut sekä ehkäistä palveluista pois putoamista. (em., 58.)

Tuusan ja Ala-Kauhaluoman (2014, 58-59) tekemässä selvityksessä todetaan, että nuorille kohdennettuun sosiaaliseen kuntoutukseen tulee sisällyttää yksilöllistä ja ryhmämuotoista tukea ja valmennusta, jonka tavoitteena on vahvistaa ja edistää nuorten osallisuutta, elämänhallintaa, vuorovaikutustaitoja, tulevaisuuden suunnittelua, arjessa selviytymistä ja itsenäistä asumista. Tämän toteutuksessa voidaan hyödyntää sosiaalialan ammattilaisten lisäksi vertaistukea, nuorten omaehtoista toimintaa, olemassa olevia yhteistyö- ja palvelutahoja, eri toimialojen yksiköitä ja järjestöjen tuottamaa aktiivi- ja harrastustoimintaa. Toiminnankehittämisessä on huomioitava nuorten osallisuus ja hyödyntää hyväksi todettuja käytäntöjä. Nuorten sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisessä ja suunnittelussa on huomioitava nuorten ja heidän läheistensä osallisuus, koska näin sen sisältö saadaan vastaamaan nuorten tarpeita ja kokemusmaailmaa.

3.5 NUORTEN SOSIAALIPALVELUIDEN KEHITTÄMISTARPEET

Nykyisellä rakenteella, menetelmillä ja ohjauskäytännöillä pystytään vastaamaan varsin huonosti nuorten tuen ja ohjauksen tarpeisiin, jotka liittyvät arjenhallintaan, kuntoutus-, koulutus- ja työllistymistarpeisiin. Tämän saman asian ovat todenneet vuonna 2004 Karja-

lainen & Blomgren (2004, 3) sekä kymmenen vuotta myöhemmin Tuusa & Ala-Kauhaluoma (2014, 16). Tällaiset rakenteelliset esteet voivat johtua työnjaosta ja sen epäselvyyksistä sekä erilaisista toimintakulttuureista ja arvoista. (Karjalainen & Blomgren 2004, 3.)

Tämän hetken haasteena on kehittää ja ottaa käyttöön toimivia malleja ja menetelmiä, joiden avulla voidaan tunnistaa asiakkaiden palvelutarve. Toimeentulotukea hakevien nuorten kohdalla erityisesti huolenaiheena on se, että he voivat jäädä ainoastaan kirjallisen käsittelyn piiriin, jolloin heidän elämäntilanteen kokonaistilanne ei tule työntekijöiden tietoon ja tämän vuoksi he eivät ohjaudu palveluiden piiriin oikea-aikaisesti. Asiakas jää helposti vaille sosiaalialan ammattilaisten palveluja, mikäli hänellä ei ole motivaatiota, sitoutumiskykyä tai ei itse toimi aloitteellisesti. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma. 2014, 15; 17.) Asiakkaalla saattaa olla vaikeuksia löytää oikea palvelu oikea-aikaisesti ja toisaalla sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden hahmottaa asiakkaan elämäntilanteen kokonaisuus. Asiakkaiden oletetaan tietävän, mihin palveluun tai hoitoon tulee hakeutua. (Laine ym. 2010, 19.) Esteenä voivat olla myös palvelujärjestelmän huonot mahdollisuudet tukea vaikeassa elämäntilanteessa olevia, asiakkaan varauksellinen suhtautuminen viranomaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä vaikeus sitoutua pitkäjänteiseen työskentelyyn ja kuntouttavaan toimintaan (Raunio 2006, 151).

Tuusa ja Ala-Kauhaluoma (2014, 19) näkevät nuorten sosiaalista kuntoutusta käsittelevässä selvityksessään kehittämistarpeita erityisesti siinä, että nuorten palvelutarve tunnistettaisiin ja arvioitaisiin siinä palvelussa ja yksikössä, johon nuori hakeutuu tai missä nuori kohdataan. Näin ollen kaikissa palvelupisteissä pitäisi pystyä arvioimaan ja kokoamaan yhteen tarvittavat verkostot ja palvelut. Tämä pitäisi saada luontevaksi osaksi kaikkien eri toimijoiden työtettä. Viranomaisten välisissä käytännöissä tarvitaan uudistuksia, että vaikeassa asemassa olevien nuorten tilanteisiin pystytään puuttumaan aikaisempaa nopeammin ja laaja-alaisemmin (Saikkonen ym. 2015, 60-61).

Kuten aikaisemmissa luvuissa on todettu, syrjäytymisilmiöön puuttuminen edellyttää laaja-alaista osaamista ja ammatillisen työn muotoja, joissa hyödynnetään tutkimusta, kehittämistyötä ja koulutusta. Työntekijöiden tulee ymmärtää ihminen hyvinvoinnin ja toimin-

takyvyn moniulotteisuus. Syrjäytyneen ihmisen tilanteeseen parhaan mahdollisen ymmärtämisen tarjoaa moniammatillinen ja –alainen yhteistyö eli eri tieteiden ja ammattien välinen dialogi. (Laine ym. 2010,18-19.) Palvelujärjestelmämme on edelleen hajanainen, vaikka moniammatillinen ja sektorirajat ylittävä yhteistyö onkin lisääntynyt. Edelleen tarvitaan palvelukonseptien määrittelyä ja selkeitä pelisääntöjä asiakasvalintaan ja -ohjaukseen. Joustavien ja toimivien palveluiden edellytys on työprosesseissa eri toimijoiden välisen työnjaon selkiyttämistä. (Ala-Kauhaluoma 2015, 9.)

Nuorisosiaalityön lähtökohtana onkin se, että kehitetään uusia työmuotoja, ja hyödynnetään olemassa olevia palveluja. Tietoperustaa tälle kehittämistyölle löytyy, koska nuoria ja nuoruutta koskevia tutkimuksia sekä projekteista tehtyjä arviointitutkimuksia löytyy runsaasti. Tietoa tarvitaan erityisesti erilaisten tukimuotojen ja interventioiden vaikuttavuudesta eli siitä, millaiset työmenetelmät ja palvelujen organisointi ovat vaikuttaneet nuorten kanssa työskennellessä. Toimivia ja vaikuttavia työkäytäntöjä tulee kytkeä vahvemmin sosiaalityön normaaliksi toimintatavaksi. (Karjalainen 2010b, 193-194.) Palvelu-, kuntoutus- ja hoitopolut voivat kestää vuosia, jolloin ne yleensä sisältävät myös erilaisia auttamistyön lähestymistapoja ja menetelmiä. (Laine ym. 2010, 19.) Työn kehittämiseksi tuleekin kerätä seurantatietoa ja tuloksellisen työskentelyn todentamisessa keskeistä on sellainen arviointitutkimus, jossa kyetään huomioimaan interventioiden lisäksi kontekstin merkitys sekä muut tekijät, jotka vaikuttavat nuorten elämään. (Karjalainen 2010b, 193-194; Saikkonen ym. 2015, 16.)

Nuorten huono-osaisuutta ja syrjäytymistä käsittelevissä raporteissa on päädytty samansuuntaisiin johtopäätöksiin eli siihen, että peruspalveluista täytyy pitää kiinni ja ennaltaehkäisy on halvempaa ja tehokkaampaa kuin korjaavat toimet (Aaltonen ym. 2015, 9). Aiempaa ennakkoluulottomammin tulee avautua uusiin suuntiin riippumatta siitä, määrittyvätkö työn tavoitteet ilmiöstä, asiakasryhmän tarpeista tai alueiden tarpeista käsin. (Karjalainen 2010c, 142.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 TOIMINTATUTKIMUS

Tämä pro gradu –tutkielma on toimintatutkimus. Toimintatutkimuksen keskeinen lähestymistapa koostuu kehästä, jolla vuorottelevat suunnittelu, toiminta, havainnointi ja reflektointi. Toimintatutkimuksessa tähdätään ihmisen valtaistumiseen (emancipation), voimaantumiseen (empowerment) ja osallistumiseen (participatory action research). Toimintatutkimus ei ole kiinnostunut vain siitä, miten asiat ovat, vaan myös siitä, miten niiden tulisi olla. Osallistujat ovat mukana prosessin kaikissa vaiheissa eli suunnittelussa, toiminnassa, tarkkailussa ja arvioinnissa. (Carr & Kemmis 1986, 162-165.) Toimintatutkimus on aina myös tapaustutkimus, jonka empiirinen tieto on paikallista ja se on suorassa suhteessa toimintaan. Se ei rajoita teoreettisen kehittelyn universaalisuutta ja käytäntösuhteensa myötä toimintatutkimus kuuluu pragmaattiseen filosofiseen traditioon. (Linturi 2003.)

Toimintatutkimusta voisi kuvata enemmän tutkimukselliseksi lähestymistavaksi kuin tutkimusmenetelmäksi. Se on yleensä ajallisesti rajattu tutkimus- ja kehittämisprojekti, jossa suunnitellaan ja kokeillaan uusia käytäntöjä. Pieni muotoisemmillaan tämä on oman työn kehittämistä, jonka tavoitteena on muuttaa käytäntöjä entistä toimivimmiksi ja paremmiksi. Toimintatutkimuksen tavoitteena on myös tuottaa tietoa käytännön kehittämiseksi. (Heikkinen 2007, 16-17.) Se on käytäntöihin suuntautuvaa ja muutokseen pyrkivää. Poikkeuksellista moniin muihin menetelmiin nähden on se, että tutkittavat itse osallistuvat aktiivisesti koko tutkimusprosessiin. Uuden tuotettavan tiedon lisäksi toimintatutkimuksen tavoitteena on edistää muutosta ja kehitystä tutkittavan asian osalta. (Kuula 1999, 10-11.)

Toimintatutkimus mahdollistaa tutkijan ja tutkittavan aktiivisen osallistumisen koko tutkimusprosessiin eli suunnitteluun, toimintaan, havainnointiin ja reflektointiin (Suojanen 1992, 37-38). Toimintatutkimuksen prosessissa ymmärrys ja tulkinta lisääntyvät vähitellen. Sen tarkoitus ei ole perinteiseen tutkimukselliseen tapaan todeta, miten asiat ovat,

vaan miten ne ovat olleet ja mihin ollaan menossa. Sosiaalisessa toiminnassa, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, tietyt tapahtumat seuraavat edeltäviä tapahtumia. Toimintatutkimuksessa on kyse tämän kaltaisten prosessien kuvauksesta ja ymmärryksestä. (Heikkinen 2007, 36.) Tämä osallisuuden mahdollisuus sekä prosessimaisuus tekevät tästä tutkimuksellisesta lähestymistavasta hyvin kiinnostavan.

4.2 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

1. Miten nuoret ja työntekijät kokivat Mediapajan toiminnan ja tehostetun tuen?
2. Mitä syrjäytymistä torjuvia tekijöitä ryhmämuotoisesta kuntouttavasta työtoiminnasta ja tehostetusta tuesta löytyi kokemusten perustella?

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia kokemuksia uudesta toimintatavasta saatiin nuorten ja työntekijöiden näkökulmasta sekä, miten ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta ja tehostettu tuki ehkäisi nuorten syrjäytymistä.

4.3 TUTKIMUKSEN KOHTEENA MEDIAPAJA

Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella erään kaupunkialueen Mediapajaan osallistuvien nuorten, Mediapajan ohjaajan ja mukana olleiden sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hankkeesta sekä sen mahdollisuuksista ehkäistä syrjäytymistä. Tutkielman taustalla on Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Empower-hanke⁶, jossa tutkittiin sitä, miten kuntouttava sosiaalityö voi vähentää tai ehkäistä huono-osaisuutta. Hankkeessa keskityttiin siihen, miten nuoret aikuiset toimeentulotuen saajat saavat parhaan mahdollisen tuen ja avun.

⁶ Hanke toteutettiin tapaustutkimuksena ja mukana olivat kolme kaupunkia. Hankeaika oli 2013-2014 ja rahoittajina olivat THL, Kunnallissalan Kehittämiskeskitys ja hankkeeseen osallistuvat kunnat. Tutkimuskohteena olevassa kaupungissa pilotoitiin Mediapaja ja vaikuttavuuden arvioinnissa käytettiin THL:n vaikuttavuuden arvioinnin AVAIN-mittaria.

Mediapaja on alle 25-vuotiaille nuorille suunnattu ryhmämuotoinen kuntouttavan työtoiminnan ryhmä, johon oli yhdistetty yksilöllinen tehostettu tuki. Mediapajan ryhmätoiminta muodostuu kaupungin tilaaman esittelyvideon suunnittelun, kuvaamisen ja editoinnin sekä näiden toimintojen opetteluun ympärille. Ryhmätoiminnan rinnalla oleva tehostettu tuki tarkoittaa säännöllisiä yksilötapaamisia oman sosiaaliohjaajan tai sosiaalityöntekijän kanssa. Mediapajan kesto oli viisi kuukautta ja mukana oli neljä nuorta. Työntekijöistä Mediapajan pilotointiprosessissa oli mukana kaksi sosiaalityöntekijää, kolme sosiaaliohjaajaa ja Mediapajan ohjaaja.

Mediapaja suunnitteluvaiheessa

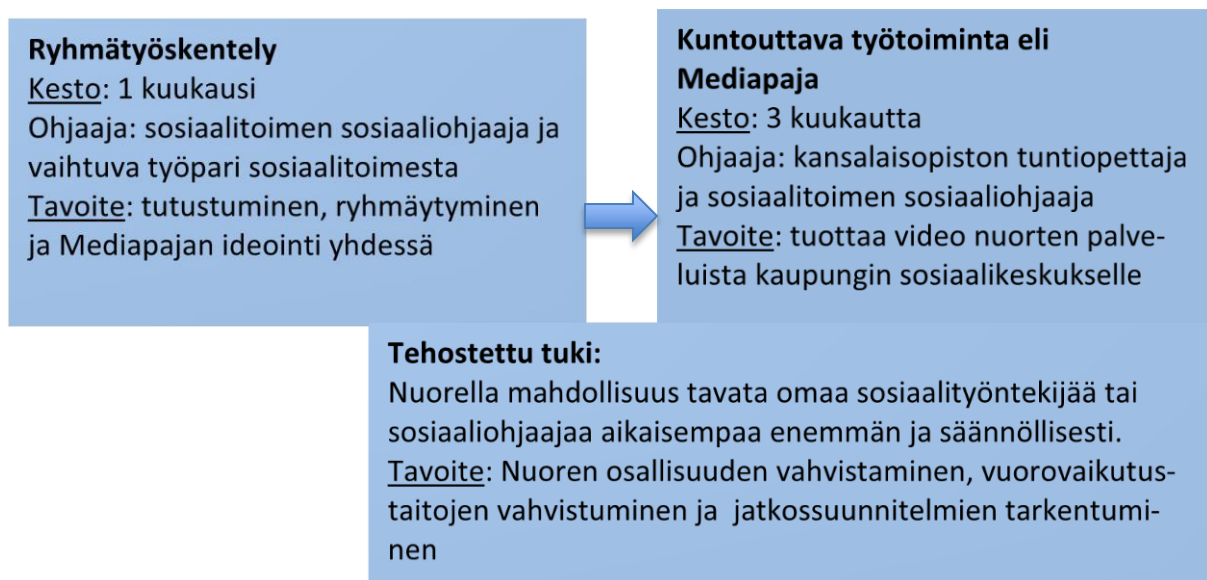
Mediapajan suunnittelun lähtökohtana oli nuorten syrjäytymistä estävien vaihtoehtoisten toimintakäytäntöjen ja yksilöllisen tuen puute. Tutkimuskohteena oleva kaupunki oli mukana 2011-2012 THL:n vaikuttavuuden arvioinnin AVAIN-mittarin⁷ testauksessa, jonka myötä pystyttiin osoittamaan, että pelkkä toimeentulotuen myöntäminen pitää asiakkaan tilanteen yleensä ennallaan. Vahvaa positiivista näyttöä saatiin siitä, että vaikuttavuutta saadaan erityisesti tehostetulla yksilökohtaisella työllä ja käyttämällä useaa tukevaa menetelmää. Tehostettu yksilöllinen tuki on muun muassa asiakkaan osallisuuden vahvistamista, tietoisuuden tukemista sekä ratkaisujen ja voimavarojen etsimistä. (Kivipelto ym. 2013, 102.) Tästä sai alkunsa Mediapaja toiminta.

Mediapajan tavoitteena on ensinnäkin selvittää nuorten toimeentulotuen asiakkaiden ryhmämuotoisen toiminnan ja yksilökohtaisen tehostetun tuen merkitystä sekä huonosuoraisuuksia poistavia tekijöitä. Toiseksi Mediapajan tavoitteena on ehkäistä nuorten syrjäytymistä eli tukea nuorten omaa aktiivisuutta, osallisuutta ja keskinäistä vuorovaikutusta sekä selkeyttää nuorten omia jatkosuunnitelmia. Tutkimuskohteena olevan kaupungin sosiaalitoimessa haluttiin kokeilla, kehittää ja kerätä tietoa nuorille suunnatusta uudelta työmudosta ja tehostetusta yksilöllisestä tuesta. Toiminta kohdennettiin alle 30-vuotiaille nuorille, koska tämä ikäryhmä on monen muun kaupungin tapaan ylliedustettu-

⁷ Aikuissosiaalityön vaikuttavuuden arviointimittareiden tutkimus- ja kehittämishanke toteutettiin 2011-2012. Hankkeen aikana tutkittiin erilaisia tapoja toteuttaa vaikuttavuuden arviointia aikuissosiaalityössä. Mukana oli kolmen kaupungin sosiaalitoimen yksiköitä.

na toimeentulotukea hakevista talouksista⁸. Suunnittelua varten muodostettiin kesällä 2013 työryhmä⁹.

Mediapaja syntyi sosiaalitoimen asiakkaiden ja työntekijöiden yhteistyönä. Nuorten osallisuutta toiminnan suunnittelussa toteutettiin siten, että sosiaalitoimen työntekijät kysyivät tapaamiltaan nuorilta asiakkailtaan, millaiseen toimintaan he haluaisivat lähteä mukaan. Nuorten ideat olivat hyvin monipuolisia, mutta yhteistä aihetta ja mielenkiinnon kohdetta saaduista vastauksista ei löytynyt. Vastauksista korostui kuitenkin konkreettinen tekeminen. Suunnittelun tuloksena syntyi Mediapaja, joka tarjosi raamin toiminnalle, mutta mahdollisti sisällön ja aiheen valinnan osallistujien mielenkiinnon mukaan. Kaupungin sosiaalikeskus tilasi Mediapajalta esittelyvideon nuorten palveluista. Mediapajan tuotoksena syntynyt video toimisi nuorille tiedotuskanavana eri osallistumismahdollisuuksista ja heille tarkoitetuista palveluista.

Kuva 1: Mediapaja suunnitteluvaiheessa.

Mediapajan prosessin suunniteltiin alkavan avoimella ryhmätyöskentelyllä nuorten kans-

⁸ Kaupungin toimeentulotuen asiakasryhmästä alle 30-vuotiaita on noin 44 %.

⁹ Työryhmässä oli mukana kaupungin sosiaalitoimen henkilöstöä, Terveiden- ja hyvinvoinnin laitoksen edustaja, alueellisen koulutuskuntayhtymän hanketyöntekijä, alueellisen ammattikorkeakoulun lehtori ja alueen sosiaalialan osaamiskeskuksen kehittämissuunnittelija sekä SOS II – Sosiaalisesti Osalliseksi Sosiaalityöllä –hankkeen henkilöstöä.

sa (kuva 1). Tämän tavoitteena oli tarjota mahdollisuus osallistua matalalla kynnyksellä ryhmään, tutustua toisiin ja alkavaan toimintaan, ryhmäyttää osallistujat sekä aloittaa samalla jo videon aiheen rajaaminen. Tavoitteena oli myös rekrytoida uusia osallistujia toimintaan. Suunnitelman mukaan kuukauden ryhmätyöskentelyn jälkeen ryhmä muuttuisi suljetuksi kuntouttavan työtoiminnan ryhmäksi, joka toteuttaisi videon suunnittelun, laatisi käsikirjoituksen, hankkisi kuvauspaikat, tekisi kuvaukset ja editoisi videon valmiiksi. Suunnitelman mukaan sosiaalitoimen sosiaaliohjaaja olisi myös mukana ensimmäisen kuukauden ryhmätyöskentelyn jälkeen myös varsinaisessa Mediapaja työskentelyssä, jolloin työskentely ei jäisi irralliseksi sosiaalitoimen työskentelystä. Mediapaja työskentelyn eli videon teon arvioitiin kestävän kolme kuukautta. (Ks. Kuva 1.)

Mediapajan toteutuminen

Mediapajan toiminta jätettiin avoimeksi. Toiminnan tavoitteeksi asetettiin, että nuoret itse tuottaisivat sisällön toiminnalle. Ainoana rajauksena oli, että nuoret tekisivät tilauksesta videon kaupungin sosiaalikeskukselle. Mediapajan toiminnan kehittäminen voidaan jakaa 1) alustavaan toiminnan suunnitteluun 2) nuorten rekrytointivaiheeseen, 3) nuorten ryhmä toiminnan suunnitteluun ja 4) varsinaisen Mediapaja toiminnan käynnistäminen osana kuntouttavaa työtoimintaa. Mediapajasta laaditussa esitteessä tietoa pajan toiminnasta esiteltiin yleisellä tasolla. Sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat markkinoivat Mediapajaa tapaamilleen nuorille. Nuorten rekrytointi toimintaa osoittautui haasteelliseksi, koska työntekijöillä ei ollut antaa tarkkaa kuvausta toiminnasta. Asiasta kiinnostuneet nuoret lähtivät mukaan vähäisin tiedoin.

Mediapaja käynnistyi suunnitellusti ryhmätyöskentelyllä ja ryhmätapaamiset olivat viikoittain. Ensimmäiselle tapaamiselle tuli kahdeksan nuorta. Ryhmätyöskentely kesti kuukauden, jonka aikana osa nuorista lähti kuntouttavaan työtoimintaan toisaalle, opiskelemaan tai jättäytyi pois ryhmästä, koska eivät kokeneet sen olevan itselleen sopivaa toimintaa. Ryhmätoiminnan ensimmäinen tavoite oli osallistujien toisiin tutustuminen ja ryhmäytyminen. Tämän myötä pyrittiin edistämään ja rohkaisemaan ryhmäläisten vuorovaikutusta. Toinen ryhmätoiminnan tavoite oli aloittaa tilatun videon aiheen rajaaminen. Ryhmätyöskentelyn myötä nuoret ideoivat ja valitsivat videon aiheeksi erilaisten Seinäjo-

ella tarjolla olevien liikuntapalvelujen esittelyn. Ensimmäisen kuukauden ryhmämuotoista työskentelyä veti sosiaalitoimen sosiaaliohjaaja, joka työskenteli alle 25-vuotiaiden asiakkaiden kanssa. Työparina ryhmässä toimi vuoroin joku työyksikön sosiaalityöntekijöistä tai sosiaaliohjaajista. Ryhmän muututtua kuntouttavaksi työtoiminnaksi vetovastuu vaihtui kansalaisopiston tuntiopettajalle eli varsinaisen Mediapajan ohjaajalle.

Kuukauden ryhmätyöskentelyn jälkeen varsinaisessa Mediapajassa aloitti neljä nuorta. Mediapaja toteutettiin kuntouttavan työtoiminnan alla ja tapaamiset olivat kerran viikossa neljän tunnin ajan. Mediapajan aikana nuoret yhdessä ohjaajan kanssa suunnittelivat videon sisällön. He valitsivat ensin kuvauskohteet ja -paikat, laativat kuvakäsikirjoituksen, opettelivat kuvaamaan, toteuttivat kuvauksen sekä opettelivat editoinnin ja lopuksi editoivat kuvatun materiaalin. Kuntouttavan työtoiminnan osuus venyi suunnitellusta kolmesta kuukaudesta neljään kuukauteen ja tämän jälkeen nuoret jatkoivat työstämistä vielä yhden kuukauden omaehtoisesti.

Kuvauspaikkojen kanssa yhteisestä ajasta sopiminen, kuvaukset ja erityisesti editointi veivät huomattavasti enemmän aikaa kun oli arvioitu. Kaupungin ja kansalaisopiston välistä ostopalvelusopimusta jatkettiin yhdellä kuukaudella, mutta se ei riittänyt videon loppuun saattamiseen. Ohjaaja ja nuoret olivat niin sitoutuneita työskentelyyn, että he valmistelivat ja viimeistelivät videon loppuun omalla ajallaan. Nuorille maksettiin pieni kulkorvaus myös näiltä ylimääräisiltä tapaamiskerroilta. Video valmistui toukokuussa 2014. Julkistamisjuhla videolle oli 26.5.2014, joka oli samalla Mediapajan päätöstilaisuus.

Mediapajan resurssit, tilat ja käytännöt

Mediapaja päätettiin toteuttaa kuntouttavan työtoiminnan ryhmänä, jolloin nuoret hyötyivät siitä taloudellisesti parhaiten saaden työttömyysetuuden ja toimintarahaa toteutuneilta päiviltä. Tämän myötä myös vakuutukset saatiin järjestymään osallistujille. Esi-merkkioitteessa työntekijäkuvaa sitä, miten Mediapajan toiminnasta tuli kuntouttavaa työtoimintaa.

"Ja sitten toi kuntouttavahan tuli vähän tähän sitten siten, että kun nuoret tekee tätä, niin heillä tulee olla joku asema. Tavallaan yhteiskunnan hyväksymä status. Niin päätet-

tiin laittaa tämä siihen kuntouttavaan (työtoimintaa). Näin siihen saatiin myös se rahallinen porkkana (toimintaraha). Ja sitä piti miettiä jonkin aikaa, että sopiiko se kuntouttavaksi työtoiminnaksi eli mitä sen kuntouttavan työtoiminnan pitää sisällään ettei se oo vain pelkästään ryhmässä kokoontumista, vaan siinä on oikeasti joku tehtävä.” (TT1-1)

Mediapaja uudenlaisena työkäytäntönä vaati monialaista yhteistyötä eli vaihtoehtoisia ja uudenlaisia yhteistyökumppaneita. Videon toteuttaminen kuvauksineen ja editointineen vaatii alan osaamista ja taitoja. Yhteistyökumppaniksi valikoitui kaupungin sivistystoimen kansalaisopisto, joka oli ollut jo aikaisemmin yhteydessä siitä, että he voisivat toteuttaa erilaisia ryhmätoimintoja asiakasryhmille. Kansalaisopisto tarjosi tilat ja media-alan ohjaaja toimintaan, joten kaupungin sosiaalitoimi teki ostopalvelusopimuksen kansalaisopiston kanssa siten, että kansalaisopisto tarjosi Mediapajalle tilat eli kansalaisopiston luokahuoneen ja media-alaa taitavan ohjaajan ammattitaidon. Kansalaisopiston luokahuone oli perinteinen luokahuone, jossa oli liitutaulu, opetusvälineistöä ja pulpetit. Näissä tiloissa tapahtui videon suunnittelu, kuvauspaikkojen valinta, kamerankäytön opettelu ja editointi. Itse kuvauspaikat olivat ympäri kaupunkia eri harrastepiirien käyttämissä tiloissa. Mediapajan viimeisinä viikkoina ei ollut käytettävissä enää luokahuonetiloja, vaan tällöin Mediapaja kokoontuu Nuorisokeskuksen pienryhmätilassa, jota saatiin maksuttomasti käyttöön.

Mediapajan rinnalla tarjottiin nuorille yksilöllistä tehostettua tukea, joka tarkoitti tässä kokeilussa sitä, että nuorilla oli mahdollisuus tavata sosiaalityöntekijäänsä tai sosiaaliohjaajaansa aikaisempaa useammin. Yksilötyöskentelylle ja siihen liittyville tapaamisille ei ollut yhteisesti sovittua struktuuria tai käytettävää menetelmää tai yhteneviä teemallisia käyntejä. Jokainen työntekijä eteni tehostetun tuen aikana asiakaskohtaisesti tarpeiden mukaan ja asiakkaiden kanssa yhteisissä keskusteluissa tulevien tapaamisten tavoitteet jäsentyivät. Nuoret tapasivat omia työntekijöitä noin kerran kuukaudessa.

Mediapajassa mukana olevat nuoret ja ohjaaja saivat tehtäväkseen keräävät ryhmätapaamisilta valokuvia, kirjoituksia ja piirroksia. Nuoret saivat myös muistitikut tallentamista varten ja heidän omasta toiveesta perustettiin Mediapajalle salainen Facebook-ryhmä. Tämä ryhmä osoittautui hyväksi ideoinnin, viestinnän ja tallentamisen välineeksi. Mediapaja-ryhmän kautta pystyttiin tiedottamaan ja prosessoimaan pajaan liittyviä asioita.

Facebook-ryhmään kerättiin tapaamiskerroilta valokuvia, linkitettiin videoita ja ideoita sekä tiedotettiin aikatauluista ja tapaamispaikoista. Sen kautta pystyttiin myös nopeasti selvittämään ryhmäläisten muuttuneita yhteystietoja ja saatiin asioita nopeasti tiedoksi sekä yhteiseen keskusteluun.

4.4 AINEISTONKERUU

Toimintatutkimuksessa tietoa kerätään suunnitelmallisesti koko prosessin ajan ja huomio kiinnitetään erityisesti havainnoimalla prosessin eri vaihteita. Tutkimuksen suunnittelu- vaiheessa tulee huomioida erityisesti se, että tämän menetelmän kautta on mahdollista saada tietoa monesta eri näkökulmasta ja monin eri tavoin. (Suojanen 1992, 59.) Tiedonkeruun eri vaihtoehtojen läpikäyminen ja valinta on tärkeä vaihe tutkimusprosessissa. Saa- dakseen riittävän kattavan ja monipuolisen aineiston, tulee tutkijan miettiä, millaisista tilanteista ja millä tavalla hänen on tarpeellista koota tietoa. Keskeisiä toimintatutkimuk- sen tiedonkeruutapoja ovat päiväkirja, reflektointilomakkeet, suunnittelu- ja reflektointi- tilanteiden nauhoitus ja haastattelut. Lopullisen aineiston analyysin ja tulkinnan luotetta- vuutta lisää se, että kirjoitettu tutkimusraportti reflektoidaan vielä yhdessä osallistujien kanssa. (Suojanen 1992, 59-62.)

Aluksi vierastin ajatusta toiminnallisesta tutkimuksesta pro gradu –tutkielmani tutkimuk- sellisena lähestymistapana, mutta vakuutuin kuitenkin sen sopivuudesta. Toiminnallinen tutkimus on prosessinomainen ja osallisuutta vahvistava, mikä sopii Mediapaja-kokeilun ajatukseen erittäin hyvin. Tutkimusaineisto koostuu 1) tutkijana tekemistäni havainnoista ja kirjoittamastani tutkimuspäiväkirjasta 2) nuorten, Mediapajan ohjaajan ja mukana ol- leiden sosiaalitoimen sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien teemahaastatteluista ja. Havainnointi ainoana aineistonkeruumenetelmänä on haasteellinen analyysin kannalta. Hyvin hedelmällistä sen sijaan on yhdistää havainnointiin haastattelu tai muunlainen ai- neistonkeruumenetelmä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 83.) Joten päädyin täydentämään ai- neistoa nuorten ja työntekijöiden haastatteluin.

Tavallisesti tutkimuksissa tuotetaan tietoa lähinnä erilaisin kyselyin ja haastatteluin. Hain tutkimuksessani toisenlaista lähestymistapaa ja halusin olla tutkijana osa prosessia, jolloin pystyin havainnoimaan Mediapaja-kokeilun eri vaiheita asiakas-, työntekijä- ja organisatiotasolta. Käytännössä toimintatutkimus tarkoitti sitä, että olin mukana havainnoimassa Mediapajan suunnittelupalavereissa ja toiminnan alkaessa myös nuorten ryhmätapaamisissa alusta lähtien. Osallistuin myös toiminnan aikana kaupungin työntekijöiden palaveriin, jotka koskivat tätä kokeilua ja tein suunnittelupalavereiden ja työntekijöiden tapaamisista muistiot. Näistä ensimmäisen kuukauden eli marraskuun 2013 ryhmätapaamisista ja varsinaisista Mediapajan tapaamisista olin paikalla 13 kerralla. Koko tapaamisen aikaa en pystynyt olemaan juurikaan paikalla ja kaikki kuvauspäivät /-kerrat jäivät minulta välistä. Työntekijöiden palavereita olin syksyn 2013 ja kevään 2014 aikana paikalla viides-
sä kokoontumisessa.

Tutkielmaprosessin aikana roolini oli moninainen. Olin mukana alusta lähtien suunnittelukokouksissa sekä lähes kaikilla ryhmämuotoisen sosiaalityön tapaamisilla, jotka jatkuivat ensimmäisen kuukauden jälkeen Mediapaja-toimintana. Koen olleeni suunnitteluryhmän jäsen ja yhteyshenkilö eri tahojen välillä. Välitin viestejä kaupungin sosiaalitoimen, Mediapajan ohjaajan ja palveluntarjoajan eli kansalaisopiston välillä. Ongelmatilanteissa tahot olivat usein yhteydessä ensin minuun, vaikka näin ei ennalta sovittu tai minua yhteyshenkilöksi erikseen nimetty. Tämä rooli tuntui myös minusta itsestä luontaiselta kokeilun alussa. Toiminnan edetessä havaitsin, että tämä vei yllättävän paljon aikaani ja jälkikäteen mietin, olisiko asiasta pitänyt puhua tarkemmin yhdessä suunnitteluryhmän ja eri toimijoiden kanssa.

Roolini yhteyshenkilönä tarkoitti myös sitä, että koin toimivani eräänlaisena koordinaattorina, joka ajoittain myös toimeenpani tiettyjä asioita, kuten esimerkiksi ylimääräisiä suunnitteluryhmän tai yhteistyötahojen tapaamisia. Tapaamisten tarkoitus oli usein tarkentaa yhteistyötä ja ratkaista käytännön haasteita esim. kuvauslaitteiston hankinnan tai eri paikkojen kuvauslupien osalta. Tämä toi puolestaan johti siihen, että koska olin mukana ryhmien tapaamisilla, näen toimineeni ainakin osittain ryhmien ohjaajien työparina

sekä ryhmämuotoisen sosiaalityön että Mediapajan aikana.

Tutkijan roolini koko prosessissa oli haasteellinen, koska olin samalla yksi aktiivinen toimija. Ajoittain tutkijan roolini unohtui jopa minulta itseltäni ja havainnointi jäi vähemmälle oman aktiivisen osallistumiseni vuoksi. Joillain tapaamisilla pyrin keskittymään tietoisesti ryhmätapaamisen havainnointiin, mutta ryhmäläiset halusivat minun osallistuvan meneillään olevaan toimintaan. Ryhmätapaamisilla haluttiin esimerkiksi keskustella kanssani tuotoksen valmistumisesta, sen etenemisestä ja kuvauspaikoista. Tämän vuoksi jättäytyminen pelkästään havainnoitsijan rooliin oli hyvin haasteellista. Tämä on yleistä toimintatutkimukselle, sillä kenttätutkimuksessa toimintatutkija osallistuu itse muutosprosessiin ja hän pyrkii vaikuttamaan tutkimusaineiston tuottamiseen itse siihen osallistumalla. Toimintatutkimuksessa tutkijan on tietoisesti tasapainoteltava osallistumisen ja vetäytymisen välillä. Toisaalta tutkija kannustaa muutokseen ja havainnoi, mutta toisaalta hän on subjektiivinen rinnallakulkija ja -kokija. (Huovinen & Rovio 2010, 95-102.)

Kirjoitin jokaiselta ryhmämuotoisen sosiaalityön ja Mediapajan ryhmätapaamiselta havainnoinneistani tutkimuspäiväkirjaa. Tutkimuspäiväkirjani merkinnät ovat suhteellisen lyhyitä ja osittain niissä on paljon tekstiä omista ajatuksistani, ei niinkään konkreettisista havainnoista. Huomioin prosessin aikana, että tutkimuspäiväkirjan käytöstä olisi ollut hyvä olla etukäteen jonkinlaista kokemusta. Ennakkoon olisi pitänyt olla tarkempi suunnitelmaa siitä, mitä ja miten kirjoitan havainnoinneistani ja keskitynkö erityisesti joidenkin tiettyjen asioiden havainnointiin kuten esimerkiksi ryhmäläisten vuorovaikutukseen, rooleihin tai . Tutkimuspäiväkirjaa muodostui 14 sivua, tekstityylillä Calibri, fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5.

Tutkimuspäiväkirjaani käytin aineistossa hyvin rajallisesti, koska tutkielman tavoitteena on antaa ääni nuorille ja heidän työntekijöilleen. Tarkoituksena on nostaa esiin heidän kokemuksia toiminnasta ja näkemyksiä siitä, millaisia syrjäytymistä ehkäiseviä tekijöitä he näkivät toiminnassa. Tämän vuoksi tutkimuspäiväkirjani tekstin käsittelin vasta haastattelujen litterointien teemoittelun jälkeen. Poimin päiväkirjasta haastatteluista esiin nousseita teemoja koskevat kohdat, jotka analysoin haastatteluaineiston yhteydessä.

Haastattelut

Tämän pro gradu -tutkimuksen aineisto koostuu kahden Mediapajaan osallistuvan nuoren ja Mediapajan ohjaajan yksilöhaastatteluista, kahdesta ryhmähaastattelusta, joissa oli mukana sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia. Varsinaisessa Mediapajassa oli mukana 4 nuorta. Kaksi nuorista saapui lopulta haastatteluun. Nämä kaksi nuorta olivat Mediapajan toiminnassa loppuun saakka. Yksi nuori keskeytti Mediapajan alkuvaiheessa ja yhtä nuorta ei tavoitettu haastatteluajan sopimiseksi. Sosiaalitoimiston työntekijät haastattelivat ryhmähaastatteluna ja ryhmiä oli kaksi. Ensimmäisessä ryhmässä oli johtava sosiaalityöntekijä ja kaksi sosiaaliohjaajaa. Toisessa ryhmässä oli sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja. Näistä yksi sosiaaliohjaaja työskenteli työvoiman palvelukeskuksessa ja muut toimeentulotukiyksikössä.

Haastattelu on keskustelua, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja hänen johdattelemana. Yksinkertaistettuna se on tilanne, jossa haastattelija esittää kysymyksiä toiselle henkilölle. Haastattelu on laventunut tästä määritelmästä ja on siirrytty enemmän keskustelunomaisenpiin haastattelutyyppeihin, jotka ovat vuorovaikutustilanteita, joissa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa. (Eskola & Suoranta 1998, 85-86.) Haastattelun etuna on joustavuus, koska haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, tehdä tarkentavia kysymyksiä, oikaista väärinkäsityksiä, selventää sanamuotoja ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Etuna on myös se, että haastatteluun voidaan valita henkilöt, joilla on tietoa ja kokemusta tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 75-76.)

Kaikki haastattelut tapahtuvat ryhmämuotoisen kuntouttavan työtoiminnan loppuessa keväällä 2014. Haastateltavat saivat itse valita haastattelupaikan. Yksilöhaastattelut tapahtuivat julkisilla paikoilla eli kirjastossa, puistossa ja ruokapaikan terassilla. Näihin kaikkiin paikkoihin saatiin luotua rauhallinen ympäristö, ainoastaan yhdessä haastattelussa tuli yksi keskeytys. Työntekijöiden ryhmähaastatteluista toinen oli puistossa ja toinen sosiaalikeskuksen työtilassa. Puistossa ympäristö oli vapauttava ja voimaannuttava, vaikkakin täällä jossain kohti työkoneen ääni häiritsi keskustelua. Sosiaalitoimen tilassa ilmapiiri oli virallisempi, mutta hyvin rauhallinen ja keskeytyksiä ei tullut. Haastattelut kestivät

puolesta tunnista puoleentoista tuntiin ja kaikki haastattelut litteroin. Haastatteluista muodostui 46 litteroitua sivua, tekstityyllillä Calibri, fontikoollla 12 ja rivivälillä 1,5.

Haastattelut toteutin teemahaastatteluin. (Liite 1: Nuorten teemahaastattelun runko; liite 2: Työntekijöiden teemahaastattelun runko.) Annoin haastateltaville teemat tietoonsa etukäteen. Teemahaastattelussa korotetaan metodologisesti ihmisten tulkintoja asioista, heidän antamia merkityksiä ja merkityksien syntymistä vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48). Teemahaastattelussa valitaan etukäteen teemat ja näihin liittyvät tarkentavat kysymykset, joiden mukaan haastattelussa edetään. Teemojen valinnan myötä tavoitteena on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän mukaisesti. Etukäteen valittujen teemojen tulee perustua tutkimuksen viitekehukseen eli siihen, mitä tutkittavasti ilmiöstä jo tiedetään. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 77-78.)

Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien haastattelut puolestaan toteutettiin ryhmähaastatteluina siten, että he jakautuivat aikataulullisista syistä kahteen eri ryhmään. Yksilöhaastattelun kautta halusin taata kahdenkeskinen ja luottamuksellinen vuorovaikutustilanteen siten, että haastateltavat pystyivät ja rohkenivat sanoa omat ajatuksensa ääneen. Työntekijöiden ryhmähaastattelu oli luontainen vaihtoehto, koska sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia yhdisti monet asiat kuten työyhteisö, organisaation tilanne, ammatillinen tausta, kokeilussa mukana oleminen ja siitä saadut kokemukset. Näin ollen yhteisen keskustelun myötä aihetta pystyttiin arvioimaan ja refleктоimaan monipuolisesti. (ks. Eskola & Suoranta 1998, 95-97).

Aineiston keruun etiikka

Tutkijaa sitovat lainsäädännön asettamat velvoitteet, kuten tekijänoikeuksien kunnioittaminen, yksityisyyden suojaaminen sekä vaitiolo- ja salassapitovelvollisuus. Henkilöitä koskevia arkaluontoisia asioita käsiteltäessä on noudatettava tutkimusta tehdessä erityistä huolellisuutta. Tällaisiksi tiedoiksi katsotaan tekstit, jotka kuvaavat tai on tarkoitettu kuvaamaan esimerkiksi henkilön saamia sosiaalihuollon palveluja, tukitoimia ja muita so-

siaalihuollon etuuksia. (Kuula 2006, 66-98.) Tässä tutkimuksessa nuorten kohdalla on käsitelty tietoja heidän saamistaan sosiaalihuollon palveluista, eri tukimuodoista ja sosiaalihuollon etuuksista, jonka vuoksi olen kiinnittänyt erityistä huomiota aineiston käsittelyyn.

Tutkimusta varten hain tutkimusluvan kaupungin sosiaalityön tulosaluejohtajalta, johon sain myöntävän päätöksen. Tämän lisäksi jokainen tutkimukseen osallistuva nuori ja työntekijä saivat kirjallisen tiedotteen tutkimuksesta, jossa samalla kysyttiin suostumus tutkimukseen osallistumiseen. (Liite 3). Nuorten kanssa lomake käytiin erikseen läpi myös sanallisesti. Jokainen tutkimukseen osallistunut nuori ja työntekijä allekirjoitti kyseisen suostumuksen.

Tutkimusaineisto eli haastattelujen nauhoitteet ja litteroinnit sekä tutkimuspäiväkirjani on tallennettu ainoastaan henkilökohtaiselle kotikoneelleni salatussa tiedostossa, jolle ei ole ollut pääsyä ulkopuolisilla. Aineistoja olen käsitellyt ainoastaan kotonani ja litterointien tulosteet olen säilyttänyt lukollisessa kaapissa kaapistossa. Tutkimuksen päätyttyä vien ne erikseen tuhottavaksi. Haastattelujen tallenteista ja litteroinneista on poistettu henkilötiedot, eikä niissä ole nimiä. Haastatteluille ja henkilöille on luotu erilliset numerotunnisteet, joita on käytetty aineiston käsittelyssä, teemoittelussa ja analyysissä. Tällä olen pyrkinyt estämään sen, että vaikka aineisto tai osa siitä joutuisikin ulkopuolisen tietoon, henkilöt pysyvät tunnistamattomina.

4.5 AINEISTON ANALYYSIMENETELMÄNÄ SISÄLLÖNANALYYSI

Tutkimukseni aineiston analyysimenetelmänä käytän sisällönanalyysiä. Tällä menetelmällä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Analyysin lähtökohtana on, että tutkijan tulee tarkkaan rajata aineistosta ne ilmiöön liittyvät seikat, joilla pystyy vastaamaan tutkimuksen tarkoitukseen, tutkimusongelmaan tai tutkimustehtävään. Kaikkea aineistosta esiin nousevaa mielenkiintoista materiaalia ei voi esitellä ja raportoida, vaan ne täytyy jättää tulevia tutkimuksia varten. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93;105.)

Aineiston voi luokitella, teemoitella ja tyypitellä. Luokittelussa aineisto määritellään erilaisiin luokkiin ja lasketaan montako kertaa jokainen luokka aineistossa esiintyy. Teemoittelussa puolestaan painottuu laskemiseen sijaan se, mitä kustakin teemasta on sanottu ja lukumäärällä ei ole väliä. Tyypittelyssä aineisto ryhmitetään tietyiksi tyypeiksi. Tässä aineiston käsittelyvaiheessa tulee miettiä, haetaanko aineistosta samankaltaisuuksia vai eroavaisuuksia. Lisäksi aineistosta voidaan hakea esimerkiksi toiminnan logiikkaa tai tyypillistä kertomusta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 95.)

Tämän tutkimuksen aineiston analyysin aloitin lukemalla litteroidun aineiston useaan kertaan. Seuraavaksi aloin käydä aineistoa läpi merkitsemällä litterointitulosteiden sivuun aiheen tai asian, jota siinä käsiteltiin. Tutkimustehtävän kannalta oleelliset aiheet ja asiat poimin erilliseen tiedostoon, jossa teemoittelin ne. Tämän jälkeen yhdistin teemat ja kokosin ne tyyppiluokkiin. Luokat teemoineen kokosin erilliseen tulostaulukkoon. (Taulukko 1.) Sama aihe tai asia saattoivat esiintyä useassa kohtaa. Tulostaulukossa erittelin nuorten ja työntekijöiden kokemukset sekä Mediapajan ryhmämuotoisesta toiminnasta että yksilöllisestä tehostetusta tuesta. Nämä kokemukset erittelin positiivisiin ja negatiivisiin kokemuksiin. Näihin jaotteluihin kokosin aineistoista esiin nousseita kokemuksia. Lisäksi aineistosta nousi esiin se, mitä näistä kokemuksista opittiin eli mitä on syytä huomioida kokeilun kaltaisen toiminnan jatkotyöstämisessä.

Aineistosta nousi esiin enemmän samankaltaisuuksia kuin poikkeavuuksia. Tyypillistä kertomusta aineistosta ei löytynyt, vaan tuloksissa nousee esiin syrjäytymisen ehkäisyn moniulotteisuus. Aineiston pohjalta voidaan nähdä Mediapajaa ja tehostettua tukea koskeva logiikka, jonka pohjalta on mahdollista laatia ohjeistusta, käsikirjaa tai mallinnusta tämän kaltaisesta toiminnasta. Näiden myötä voidaan tuoda esiin, mihin asioihin on hyvä kiinnittää toimintaa suunniteltaessa huomioita, miten prosessissa on hyvä edetä ja mitkä ovat niitä tekijöitä, joilla syrjäytymistä voidaan ehkäistä ja syrjäytymiskierrettä katkaista.

5 TULOKSET

Mediapaja ja sen rinnalla oleva tehostettu sosiaalityö oli uudenlaista toimintaa kaupungissa. Tässä kappaleessa esitellään aineistosta saadut tulokset. Ensin avaan sosiaalialan työntekijöiden ja asiakkaiden positiiviset kokemukset Mediapajasta, toisena negatiiviset kokemukset ja sitten kokemukset tehostetusta tuesta. Lopuksi vedän tutkimukseni tulokset yhteen (ks. taulukko 1). Haastattelulainaukset olen erottanut toisistaan seuraavasti: nuorten yksilöhaastattelut (N), Mediapajan ohjaajan yksilöhaastattelu (O) ja sosiaalitoimen työntekijöiden ryhmähaastattelut (TT) sekä tutkijan tutkimuspäiväkirjan otteet (TP). Merkintöjen perässä olevat numerot yksilöivät haastateltavan.

5.1 POSITIIVISET KOKEMUKSET MEDIAPAJASTA

Nuorten ja työntekijöiden positiiviset kokemukset Mediapajan toiminnasta olivat hyvin samankaltaisia (ks. taulukko 1). Positiiviset kokemukset liittyivät nuorten kohtaamiseen ja ohjaajan rooliin, vuorovaikutuksellisten taitojen ja itseluottamuksen lisääntymiseen sekä jatkosuunnitelmien vahvistumiseen ja jatkopalveluiden varmistumiseen. Lisäksi kaikki olivat erittäin tyytyväisiä lopputulokseen.

Nuoret kertoivat positiivisia kokemuksia Mediapajasta laajemmin kuin sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat. Sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat kokivat Mediapajan toimineen hyvin itsenäisesti ja jopa sosiaalityöstä irrallisesti. Heidän kokemuksensa toiminnasta eivät ole niin monipuolisia kuin nuorilla. Työntekijät perustelevat tätä sillä, että Mediapajan toiminta on työntekijöille vieraampaa ja heillä ei ole Mediapajan tapaamisista tai prosessista omakohtaista kokemusta. Työntekijöiden kokemukset perustuivat siihen, mitä nuoret kertoivat toiminnasta tai mitä muutoksia he havaitsivat nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa tai yhteistapaamisilla.

5.1.1 Nuorten kohtaaminen ja ohjaajan merkitys

Nuorilla ja työntekijöillä oli erilainen näkemys siitä, olisiko sosiaalitoimen työntekijöiden pitänyt olla enemmän mukana Mediapajan toiminnassa. Työntekijöiden ryhmähaastattelussa nousi vahvasti esiin se, että kokeilun alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen, sosiaalityö jäi kovin irralliseksi Mediapajan työskentelystä. Työntekijät eivät tieneet tarkkaan, miten siellä asiakkailla sujui ja he jäivät sen varaan, mitä asiakkaat itse kertoivat siitä. Seuraavat sitaattit kuvaavat näitä työntekijöiden kokemuksia.

”Ja se jäi kyllä täysin irralliseksi, vaikka sosiaalitoimistossa tapasivatkin omia työntekijöitään. Ryhmämuotoisessa työskentelyssä on se rikkaus nimenomaan, että työntekijä on jäsenen mukana. Niin se parantaa asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutusta ja keskinäistä luottamusta.” (TT1-2)

”Kuin hyvä se ois ollu, kun siellä on meidän asiakkaat, niin me oltais siinä oltu ohjaajina. Että ollaan pois tästä virastoympäristöstä. Nähtäis toisemme ehkä toisessa valossa ja se vois parantaa sitä keskinäistä suhdetta.” (TT2-2)

Työntekijät totesivat, että paras hyöty ryhmämuotoisessa työskentelyssä saataisiin siitä, kun sosiaalitoimen omat työntekijät olisivat mukana toiminnassa ja tapaisivat asiakkaita toisenlaisessa ympäristössä ja vuorovaikutustilanteessa kun pelkästään toimistolla. Tämän nähtiin mahdollistavan uudenlaisen, hyvän ja luottamuksellisen suhteen asiakkaan ja työntekijän välille. Yksi työntekijöistä näki asian siten, että olemassa olevat hallinnolliset rajat pitäisi pystyä rohkeasti ylittämään siten, että sosiaalitoimen työntekijä olisi mukana oman asiakasryhmänsä kanssa esim. työpajalla tai kansalaisopiston kurssilla. Nykyisin toimitaan paljon siten, että lähetetään asiakkaat pois esimerkiksi ostopalvelulla ostettuun ryhmäpalveluun. Tällöin yhteys jää usein löyhäksi niin kuin työntekijät kokivat Mediapajakokeilussakin käyneen.

Mediapajalaiset kokivat, että ryhmän yhteinen ja tiivis työskentely videon parissa helpotti sitä, että ohjaajan ja nuorten välille syntyi luottamuksellisen suhde. Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kokemuksesta poiketen nuoret ja Mediapajan ohjaaja pitivät hyvänä asiana, että he saivat keskittyä tapaamisilla ainoastaan videon suunnitteluun, kuvaamiseen ja editointiin. Heitä ei haitannut sosiaalityön erillisuus Mediapajasta ja se nähtiin jopa positiivisena asiana. Tämä siitäkin syystä, että Mediapajan tapaamiset kestivät aino-

astaan vain noin neljä tuntia kerrallaan ja videon koostamiseen meni hyvin tiiviisti tuo koko aika.

Nuorten ja sosiaalialan työntekijöiden kertomuksista nousi vahvasti esiin yhteisenä positiivisena kokemuksena ohjaajan persoona ja se, miten hän kohtasi nuoret. Ohjaajan persoonalla oli suuri merkitys sille, että nuoret kokivat toiminnan mielekkääksi ja merkitykselliseksi. Ohjaaja osoitti nuoria kohtaa arvostusta ja hän halusi, että yhdessä tehty tuotos olisi laadukas. Mediapajan aikana ohjaaja toi ryhmäläisille tietoon, että kyse ei ole puuhastelusta vaan annetusta työtehtävästä, jolla on selkeä tavoite ja merkitys. Nuoret kokivat, että ohjaaja oli helposti lähestyttävä ja tämä rohkaisi heitä sekä vuorovaikutukseen että käytännön toimintaan. Yhteisen tavoitteellisen toiminnan kautta syntyi molemmin puolinen luottamus. Ohjaajan persoonan merkityksestä kertoo seuraava sosiaalitoimen työntekijän kuvaus.

”(Ohjaajalle) kyllä tosi isot pisteet, mulla ainakin itellä tuli jo siitä ekasta tapaamisesta sellainen olo, että hän on niin valovoimainen vetäjä. Hänestä löytyy se kannustus ja ilo, että oli kyllä ryhmäkokeilun kantavia voimia.” (TT1-2)

Ryhmän vetäminen oli varsinkin alkuvaiheessa hyvin haasteellista. Merkittävää näissä tilanteissa oli se, että ohjaajalla oli rohkeus tehdä tarvittaessa ratkaisut ryhmän edun mukaisesti ja siten, että yhteinen työskentely eteni. Tällaisia tilanteita olivat muun muassa ne, joissa käytännön asiat tai byrokratia uhkasi asettua työskentelyn esteeksi. Tämän kaltaiset ohjaajan päätökset loivat turvallisuutta ja ne myös estivät ryhmän keskinäisiä ristiriitoja.

Sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat pitivät tärkeänä ohjaajan roolin lisäksi sitä, miten arvostavasti ja kuunnellen ohjaaja kohtasi nuoret. Tämä vei eteenpäin sekä Mediapajan toimintaa että nuorten tilannetta. Työntekijät kokivat samalla tapaa kuin nuoret, että ohjaaja sai luotua nuorten kanssa hyvän ja luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen, jonka myötä hän pystyi rohkaisemaan ja motivoimaan heitä kokeilemaan uusia asioita sekä näkemään uusia mahdollisuuksia tulevaisuudessa. Työntekijät näkivät tulevaisuudessa nuorille uusia rooleja ryhmämuotoisessa toiminnassa. Seuraava lainaus kertoo siitä, miten

työntekijät ideoivat mallia, jossa aikaisemmin toiminnassa mukana olleet nuoret voisivat toimia ohjaajan työparina ja uusien ryhmäläisten mentorina.

”Ja yksi malli, joka ois kans kiva ois sellainen, että ne nuoret, jotka ovat käyneet esim. tällaisen Mediapajan niin voisivat toimia ohjaajina uusille tulokkaille. Tällä tavalla hyvä kiertämään. Mentorointi-malli. Heille tulisi tämä kautta uusia rooleja.” (TT1-1)

Haastatteluissa työntekijät nostivat keskusteluun myös sen, että nuoret itse voisivat olla suunnittelun ja toiminnan kehittämisen lisäksi mukana myös rekrytoinnissa ja toiminnan ohjaamisessa. He voisivat olla myös mukana suunnittelemassa ryhmän markkinointia sekä rekrytoinnissa kertomassa muille nuorille omista kokemuksistaan. Heitä voisi palkata ohjaajan avustajaksi, jolloin he voisivat opettaa toiminnan kannalta oleellisia käytännön taitoja ryhmässä toisille nuorille.

5.1.2 Vuorovaikutustaitojen ja itseluottamuksen lisääntyminen

Toiminnan edetessä ja luottamuksen lisääntyessä vuorovaikutus ryhmässä vapautui ja yhteistyö muodostui sujuvaksi ryhmäläisten kesken. Kaikilla haastatelluilla nuorilla ja työntekijöillä oli myös yhteinen näkemys siitä, että Mediapajan myötä nuorten vuorovaikutustaidot ja itseluottamus lisääntyivät. Seuraava ohjaajan sitaatti kuvaa sitä, miten yhteisen tekemisen kautta vuorovaikutus vapautui.

”Se että päästiin tekemään, muutti niitä (nuoria) sitten. Sitten he alkoi selkeästi nauttia siitä. Hyvin äkkiä me päästiin siinä siihen fiiliksiin, että meillä on kivaa. Aluksihan ne ei puhunut yhtään mitään. Se meni semmoiseksi yksin puheluksi.” (O)

Sosiaalityöntekijät ja sosiaali ohjaajat olivat ryhmämuotoisen työskentelyn alkaessa yllättyneitä siitä, miten haasteellista vuorovaikutus oli ryhmäläisten kesken. Alussa ryhmässä ei juuri ollut vuorovaikutusta ja tapaamiset meni pitkälti ohjaajan yksinpuheluksi tai ohjaajan ja tutkijan väliseksi keskusteluksi. Taitekohta vuorovaikutuksen vapautumisessa oli se, kun nuoret opettelivat kameran käyttöä ja he pääsivät oikeasti kuvauspaikoille kuvaamaan. Yhdessä opettelu ja konkreettinen tekeminen vaati ryhmäläisiä kommunikoidaan keskenään ja tekemään yhteistyötä, jota nuoret seuraavissa otteissa avaavat.

"Kyllähän siinä oppi aika paljon. Noita asioita. Noi ohjelmat, mitä me käytettiin tai toi ohjelma, mitä me käytettiin, niin oppi sitä käyttämään.(...) No ainakin se kun huomasi ittestä, että kuinka noi hommat osaa. Loppujen lopuksi kuvata ja käsitellä sitä materiaalia." (N1)

"Sitten toi kameran käyttö kun se oli semmonen ammattilaiskäyttöön tarkoitettu kamera, niin sitäkin oli sitten kiva opetella käyttämään." (N2)

Esimerkkiotteissa nousi vahvasti esiin se, että onnistumisten ja uuden oppimisen myötä nuorten itsetunto vahvistui. He oppivat käyttämään ja käsittelemään kameraa, hakemaan erilaisia kuvakulmia kuvaustilanteissa sekä käsittelemään kuvattua materiaalia eli editoimaan. Nuoret kertoivat haastatteluissa sen olleen mielenkiintoista, vaikka lähtökohtaisesti kuvaamisesta ja media-alan työskentelystä oli kiinnostunut ainoastaan yksi nuori. He myös astuivat kameran eteen kuvattavaksi, vaikka nuoret Mediapajan alussa kieltäytyivät tästä jyrkästi. Seuraavissa lainauksissa työntekijät kuvaavat kannustuksen merkitystä työskentelyssä. Työntekijät toivat tätä haastatteluissa useassa kohtaa esiin.

"Hän (nuori) on saanut kannustusta ja sen myötä huomannut, että tää ei oo niin vaikeeta, mitä aluksi ajatteli. Ja se että sai tämän yhden projektin päätökseen. Siinä toki itsetunto nousee. Kun mä selvisin tästä, niin miksi mä en selviäisi seuraavasta." (TT2-1)

"Tässä voi ja pitää ottaa jokainen persoonallisuus huomioon ja miettiä, mitä kukin ihminen pystyy tehdä. Toisaalta myös vähän puskee eteenpäin ja saada heistä jotain uutta irti. Jokainen on oma persoona." (O)

Kannustuksen nähtiin vievän nuorten tilannetta huomattavasti paremmin eteenpäin kuin sanktioiden pelko. Konkreettisen työskentely ja siitä saatu kannustava palaute oli tässä tärkeässä roolissa. Itseluottamuksen, rohkeuden ja vuorovaikutuksen lisääntyessä ryhmäläiset löysivät oman paikan ja tehtävän ryhmässä, jonka myötä ryhmässä muodostui jokaiselle oma rooli. Yksi nuori kertoi, että ryhmä ja mielekäs tekeminen sai hänet sitoutumaan Mediapajan toimintaan. Tämä oli hänelle yllätys, koska taustalla oli keskeytyneitä suunnitelmia ja toimenpiteitä sekä opinnoista poissaoloja. Nuori halusi työstää ja viimeistellä videota vielä Mediapajan päätyttyäkin ja tuoda myös oman panoksensa toiminnan kehittämiseen kokoamalla tietoa prosessista ja visioimalla Mediapajan tulevaisuutta ohjaajan ja minun kanssa.

5.1.3 Jatkosuunnitelmien ja –palveluiden turvaaminen

Osallistujien itseluottamuksen lisääntyminen nähtiin työntekijöiden näkökulmasta siten, että onnistumisen kautta nuorille tuli rohkeutta ja varmuutta tehdä Mediapajan jälkeisiä jatkosuunnitelmia. Yksi nuorista toi esiin sen, miten tärkeää oli päästä pois kotoa ja mukaan johonkin toimintaan. Hän toivoi, että moni muukin kotona oleva nuori saisi vastaavan tilaisuuden, koska tämän myötä omat jatkosuunnitelmat voivat selkeytyä ja tulee rohkeutta lähteä mukaan erilaiseen ryhmiin ja toimintoihin.

Mediapaja toteutettiin ryhmämuotoisena kuntouttavana työtoimintana ja tämän myötä nuorilla alkoi asiakkuus työvoiman palvelukeskukseen, jossa heidän työntekijäparina oli sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja ja työvoimahallinnon asiantuntija. Eri toimijoiden kesken oli sovittu, että nuoret kävisivät Mediapajanajan aikuissosiaalityössä omalla työntekijällään tehostetusti ja vasta toiminnan päättymisen lähestyessä heillä alkaisivat käynnit työvoiman palvelukeskuksessa. Nuorten ja työntekijöiden yhteinen kokemus oli se, että tämä oli toimiva ratkaisu ja siirtyminen palvelusta ja työntekijältä toisaalle tapahtui luontevasti. Yksi nuori kertoi, että ainoastaan hämmennystä herätti se, miten paljon enemmän hän sai tukea työvoiman palvelukeskuksesta kuin Työ- ja elinkeinotoimistosta eli TE-toimistosta. Hän oli ollut yli vuoden TE-toimiston asiakkaana, mutta mitään ei ollut tapahtunut. Mediapajan ja sen myötä työvoimanpalvelukeskuksen asiakkaana hänelle tarjottiin ensimmäisen tapaamisen jälkeen työharjoittelupaikkaa, jossa hän aloitti heti Mediapajan päätyttyä.

”No mie kävin sen sitten heti tämän Mediapajan jälkeen siellä (Typissä) niin sitten heti toisella kerralla kysyttiin että haluaisinko mie tähän työkokeiluun...” (N2)

”Tosi tärkeä on Typin näkökulmasta, että kun kuty loppuu niin mukana olleiden asiakkaiden jatkopolku. Jatkosuunnitelma täytyy tehdä kanssa ettei ne vaan sitten jää.” (TT1-3)

Mediapaja-kokeilun myötä sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat havaitsivat, että nuorten oletetaan olevaan valmiita ja kyvykkäitä vastaanottamaan sosiaalitoimesta tai työvoiman palvelukeskuksesta ehdotetut tukimuodot ja -palvelut. Työntekijät kertoivat, että tämä kokemus avasi heidän silmät sille, että tukimuodoista ja -palveluista ei välttämättä tiedo-

teta riittävästi. Nuorille voi olla iso kynnys lähteä mukaan toimintaan, varsinkin jos siitä ei ole tietoa riittävästi saatavilla tai sitä ei pystytä heille konkretisoimaan.

5.1.4 Onnistunut lopputulos

Niin sosiaalialan työntekijät kuin nuoret olivat erittäin tyytyväisiä lopputulokseen ja videon valmistuttua koettiin yhteistä onnistumisen iloa. Haastatteluissa Niin työntekijät kuin nuoret toivat esiin sitä, miten tärkeää oli se, että toiminta vietiin loppuun saakka haasteista huolimatta. Videon todettiin olevan hyvin laadukas eli siihen panostettu aika ja tehty työ tuottivat tulosta. Moni asia prosessissa ei mennyt suunnitelmien mukaan ja alussa oli paljon haasteita. Kuitenkin kokeilusta sekä nuoret että työntekijät oppivat paljon ja he näkivät yhteisesti tällaisen toiminnan tarpeellisenä jatkossakin, kunhan toiminnan suunnittelussa huomioidaan Mediapajasta saadut kokemukset ja tulokset. Onnistuneesta lopputuloksesta kertovat seuraavat nuorten ja työntekijöiden lainaukset.

”Kyllä mä tiesin, että sieltä hyvää tuloo.” (N1)

”Hyvä että päästiin maaliin! Hyvä fiilis ja onneksi tällainen kokeilu tehtiin. On saatu arvokasta tietoa. Pakko se on jostain lähteä liikkeelle. Ei mikään voi ekalla kerralla heti onnistua ja mennä täysin putkeen. Kaikesta oppii ja ollaan taas viisaampia kun lähdetään tästä eteenpäin. Kyllä tuossa tiivistyi kaikki oleellinen.”

(TT1-1)

Mediapajan toiminnassa mukana olleet nuoret kertoivat, että he lähtisivät mukaan vastaavanlaiseen toimintaan, jos sitä olisi tarjolla ja he voisivat suositella sitä muillekin vastaavassa tilanteessa oleville nuorille. Nuoret kokivat, että on tärkeää päästä mukaan johonkin kodin ulkopuoliseen toimintaan. Kotiin neljänseinän sisälle jumittuminen nähtiin huonona vaihtoehtona, koska se lamaannuttaa toimintakyvyn ja sosiaalisia taitoja.

”Että ois ees jotain, ettei jää vaan sinne kotiin.” (N2)

Nuoret kertoivat, että olisivat voineet olla toiminnassa mukana useamminkin kuin kerran viikossa. Neljä tuntia kerran viikossa oli vähän, varsinkin kun tapaamisilla osa ajasta meni

laitteistojen asentamiseen ja edellisen tapaamisen kertaamiseen siitä, mitä ja miten oli tehty sekä mihin oltiin jääty. Työskentelyyn ei muodostunut selkeää rutiinia. Nuoret kertoivat haastattelussa, että olisivat olleet halukkaista jatkamaan tämän kaltaisessa toiminnassa ja olisivat myös voineet suositella sitä muille. He toivovat tämän kaltaisen toiminnan tulevan yhdeksi vaihtoehdoksi nuorten palveluiden kentälle. Seuraavassa otteessa työntekijä avaa näkemystään ryhmämuotoisesta toiminnasta:

”Ensi kerralla sitten paremmin.” (TT1-3)

Ote kuvaa sitä, että työntekijöiden näkemyksen mukaan ryhmämuotoiselle toiminnalle on tulevaisuudessa tarvetta ja sitä voidaan kehittää tämän kokeilun pohjalta. Tulevaisuudessa asiakasmäärät eivät tule ainakaan pienentymään ja uusia toimintatapoja ja -malleja tulee kokeilla, sillä yhteiskunnalla ei ole varaa syrjäyttää ketään. Nuoret ja työntekijät kokivat, että tämän kaltaisella toiminnalla on tarvetta tulevaisuudessa. Se toisi uudenlaisen vaihtoehdon nuorten palveluverkostoon. Mediapaja-kokeilun myötä voidaan todeta, että nuorille tulisi tarjota erilaisia vaihtoehtoja siihen, miten kehittää itseään, osallistua yhteiskunnan toimintaan ja kiinnittyä tulevaisuuden suunnitelmiin. Tämä ehkäisee syrjäytymistä tai katkaisee syrjäytymisprosessin. Työntekijät tunnistivat, että Mediapajan kautta saatiin kokemusta tämän kaltaisesta toiminnasta ja tästä kokemuksesta oppimalla saada aikaan toimiva syrjäytymistä ja syrjäyttämistä ehkäisevä toimintamalli, kuten käy ilmi seuraavista lainauksista.

”Mun mielestä se on rahan väärtti jos edes yksi ihminen pääsee näin eteenpäin ja hänestä tulee ns. tuottava jäsen yhteiskuntaan. Se jo maksaa ittersä aika nopeesti takaisin.” (TT2-1)

”Kun näitä ryhmiä perustetaan niin kyllä se on aika monella kuntoutusprosessi. Jatkuvuus tämänkin vuoksi tulisi turvata. Pääsääntöisesti voisi todeta, että ryhmämuotoinen työskentely on ollut asiakkaille hyväksi.” (TP)

Sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat olivat tyytyväisiä lopputulokseen. Työntekijät totesivat, että toiminta hyödyttää nuoria, jotka kykenevät toimimaan ryhmässä ja joilla ei ole akuuttia päihde- tai mielenterveysongelmaa. He toivat esiin sen, että jatkossa toiminnalle tulisi olla suunnattu riittävät määrärahat ja resurssit. Lisäksi tulisi huomioida se, että toi-

minta on oikea-aikaista sekä asiakkaiden että työntekijöiden näkökulmasta. Työntekijöillä tulisi olla riittävästi aikaa suunnitella toiminnalle aikataulu ja raamit yhdessä yhteistyötoimien kanssa. Työntekijät kertoivat, että yhteistyötä tulisi olla enemmän sosiaalitoimen eri yksiköiden välillä, mutta myös poikkihallinnollisesti. Työntekijät ideoivat, että jatkossa yhteistyötä voisi olla laajemmin esimerkiksi työpajan, etsivän nuorisotyön, nuorisotoimen, liikuntatoimen ja kansalaisopiston kanssa.

Viimeisimmillä Mediapajan tapaamisilla jäimme yhden nuoren ja Mediapajan ohjaajan kanssa kokoamaan palautetta toiminnasta ja ideoimaan sen jatkoa. Tämän myötä syntyi ajatus nuorten omasta verkkolehdestä. Nuorten oma verkkolehti voisi toimia osana olemassa olevaa työpajaa. Se olisi nettisivusto, jossa olisi nuoria kiinnostavista asioista juttuja, jotka voisivat olla kirjoitettuja artikkeleita, valokuvia tai koostettuja videoita. Tämä vaatisi oman pienen toimituksen, ammattitaitoisen vetäjän ja riittävän laitteiston. Nuoret voisivat osallistua toimintaan kuntouttavan työtoiminnan sopimukselle, olemalla työkokeilussa tai palkkatukityössä. Työtehtäviä löytyisi laajasti, kun verkkolehden toiminnassa mukana olevat nuoret voisivat kirjoittaa, valokuvata, tehdä videoita ja ylläpitää nettisivustoa. Toimintaan voisi saada rahoitusta mainostulojen myötä. Tämä visio esiteltiin kaupungin eri toimijoille Mediapajan tuottaman videon julkistamistilaisuudessa.

5.2 NEGATIIVISET KOKEMUKSET MEDIAPAJASTA

Nuorilla ja työntekijöillä oli hyvin samanlaiset negatiiviset kokemukset Mediapajan osalta. Kaikki haastateltavat toivat esiin sen, että Mediapajan suunnittelu ja kokonaisprosessi eivät olleet sujuvia ja näissä oli paljon haasteita. Toiminnan alkuvaiheessa osa nuorista jäi pois ja tämän myötä konkretisoitui se, mitä tulee jatkossa huomioida suunnittelussa. Lisäksi kokeilun kautta havaittiin, ettei ryhmämuotoinen toiminta sovi kaikille ja se voi viedä nuoren tilanne jopa huonompaan suuntaan (ks. taulukko 1).

5.2.1 Suunnitteluprosessi ei ollut sujuva

Sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat kertoivat, että Mediapaja-kokeilu tuli heille haasteelliseen aikaan. Organisaatiossa oli suunnittelu- ja käynnistysvaiheessa henkilöstövaihdoksi, työntekijöiden lomautuksia ja sairauspoissaoloja, jotka kuormittivat yksikön vähäisiä resursseja entisestään. Seuraavassa otteessa työntekijä kuvaa, miten työntekijöiltä puuttui yhteinen näkemys siitä, mitä toiminta tulisi olemaan. Kenelläkään ei ollut kokonaiskuvaa toiminnasta, kuten seuraavat lainaukset kertovat.

”Se mikä jäi tuosta vaiheesta mieleen, että kysyi tästä asiasta keneltä työntekijältä vaan, niin jokainen vastasi vähän eri tavalla siitä, mitä sen ryhmän pitäisi pitää sisällään. Kaikilla oli vähän eri käsitys tai oma ajatus siitä, mitä tämä on. Ei ollut selkeää käsitystä siitä, että tätä se sitten on.” (TT1-2)

”Ja vaatii myös se ajan, että työntekijöilläkin on varattu siihen aika, että siihen voidaan panostaa. Ja se että se lähtökohta on se, että alkutiimillä on sama päämäärä.” (TT1-2)

Työntekijävaihdoksesta johtuen ryhmämuotoisen sosiaalityön ohjaajaksi nimetty sosiaaliohjaaja ei ollut mukana suunnitteluprosessissa alusta lähtien. Ajatus ryhmän tavoitteista, tarkoituksesta, ideologiasta ja päämäärästä jäivät kaikille työntekijöille epäselväksi tai ne eivät olleet yhteneviä. Kolme työntekijää olivat käyneet ryhmäohjaajakoulutuksen, mutta koulutuksen kautta vahvistuneita taitoja ei pystytty hyödyntämään tämän kokeilun ajankohtana, koska suunnitteluun ei pystytty varaamaan riittävästi yhteistä aikaa. Tämä vaikeutti rekrytointia ja toiminnan sujumista monessa vaiheessa. Kokonaissuunnitelman epäselvyyksien vuoksi toimintaa pohdittiin ja vietiin eteenpäin lyhyen aikavälin jaksoina.

Työntekijät totesivat, että suunnitteluvaiheessa on tärkeää ottaa mukaan ne avainhenkilöt, jotka liittyvät oleellisesti toimintaan ja sen eteenpäin viemiseen. Näitä ovat ryhmän ohjaaja tai ohjaajat, yhteistyötahojen edustajat ja kohderyhmän edustajat eli kokemusasiantuntijat. Lisäksi työntekijät toivat esiin sitä, että organisaation esimiesten olisi hyvä olla suunnitteluvaiheessa mukana, mutta vähintään tietoisia niistä sekä myöhemmin toiminnan etenemisestä. Esimiesten ja johdon tulisi olla osaltaan sitoutuneita toimintaan ja sen edistämiseen. Työntekijät pohtivat myös, että jatkossa ryhmän ohjaajien tulisi olla

pysyviä alusta lähtien, koska se tuo toiminnalle selkeyttä ja synnyttää luottamusta. Seuraavassa lainauksessa työntekijä kuvaa sitä, miten tärkeää on, että toiminnalla on tietyt raamit ja alustava suunnitelma olemassa, vaikka sitä myöhemmin muokattaisiinkin yhdessä ryhmäläisten kanssa.

”Vaikka kysytäänkin asiakkailta mitä te haluatte, niin ei se voi olla mitä vain. Pitää olla tietyt raamit jo olemassa.” (TT2-1)

Työntekijät totesivat, että uuden toiminnan suunnitteluun ja aloittamiseen tarvitaan yhteistä aikaa ja riittävästi resursseja. Vaikka ryhmämuotoisessa toiminnassa tulee taata osallistujien vaikutusmahdollisuus toiminnan sisältöön, rakenne ja tavoite on hyvä olla ennakkoon kaikkien tiedossa. Kun nämä raamit ovat selkeät, voi niiden puitteissa lähteä ideoimaan toimintaa yhdessä osallistuvien nuorten kanssa. Työntekijät pohtivat myös sitä, miten ryhmät olisi hyvä muodostaa jatkossa. Muutama ryhmää harkinnut nuori, oli tiedustellut työntekijöiltä, millä perusteella ryhmään kysytään ja ketä muita sinne on tulossa. Tämä tukee ajatusta tarkemmin rajatusta ryhmästä siten, että ne olisivat heti suunnattu tietyille asiakkaille tai tietyn aiheen ympärille.

5.2.2 Tiedottamisen ja rekrytoinnin haasteet

Mediapajan isoksi haasteeksi muodostui se, että yhteinen ideointi ja suunnittelu jäivät vähäiseksi. Tämän vuoksi yhteinen tavoite ja idea jäivät puuttumaan, joka vaikutti puolestaan tiedottamiseen ja asiakkaiden rekrytointiin sekä yhteistyötahojen kanssa toimimiseen. Tietoa Mediapaja-kokeilusta oli vähän ja työntekijöillä oli jopa ristiriitaista tietoa siitä, kenelle se on suunnattu ja miten prosessin oli suunniteltu etenevän. Tämän vuoksi työntekijöille oli haastavaa markkinoida Mediapajan toimintaa asiakkaille ja rekrytoida heitä ryhmään. Työntekijät toivat esiin sitä, että oli todella haasteellista houkutella asiakkaita lähtemään mukaan ryhmään, koska itsekään ei pystynyt kertomaan, mitä se pitää sisällään ja mistä on kyse. Työntekijät kokivat erittäin haasteellisena sen, ettei heillä ollut riittävästi tietoa toiminnasta ja sen luonteesta. Tämä kokemus oli yhteinen nuorten kanssa, kuten seuraavat lainaukset osoittavat.

”Vähän heikosti tuli kyllä infoa. Että tuli joku se pieni infolappu sitten tuolta sosiaalitoimistosta. Sen perusteella piti sitten miettiä, mitä siellä sitten tehdään.” (N1)

”Aika monelle yritin tätä markkinoidakin. Kovin innostunutta vastaanottoa tämä ei saanut. En tiedä johtuuko se siitä, että ei kiinnostanut tai ei osattu markkinoida oikein, kun ei tiedetty siitä.” (TT2-1)

Suunnittelun lisäksi tiedottaminen organisaation sisällä, yhteydenpito yhteistyökumppaneihin ja markkinointi asiakkaille veivät yllättävän paljon aikaa. Työntekijät toivat esiin sitä, että mikäli toimintaa kehitetään ja tehdään yhteistyötahojen kanssa, tulisi sopia hyvissä ajoin yhteyshenkilöt sekä aikatauluttaa yhteisiä tapaamisia riittävästi. Tämä helpottaisi yhteydenpitoa ja viestintää sekä vahvistaisi yhdessä tekemistä. Ryhmätoiminnasta, sen etenemisestä ja sisällöistä tulisi olla selkeä kuva työntekijöillä ja yhteistyötahoilla, jotta sitä voitaisiin markkinoida oikealle kohderyhmälle ja osallistujat tietäisivät millaiseen toimintaa ovat osallistumassa.

Nuoret ja työntekijät toivat esiin sen, että uuden toiminnan tai ryhmän alkaessa riittävällä tiedonsaannilla toiminnasta on iso merkitys. Lähtökohtaisesti organisaatiossa tulisi tiedottaa kaikkia työntekijöitä siitä, millaisesta toiminnasta on kyse, kenelle se on suunnattu ja mikä on sen tavoite. Lisäksi olisi hyvä varmistaa, että työntekijät ovat tietoisia siitä, miten toiminnan prosessi etenee. Tämä helpottaa asiakkaille markkinointia ja näin ollen myös ryhmään rekrytointia. Alla olevassa otteessa on nuoren näkemys siitä, mitä jatkossa tulee huomioida tiedottamisen osalta.

”No just siinä infossa kertoa enemmän mitä tulee tapahtumaan. (...) enemmän infoa pitää olla, mitä nyt oli. Olihan tää nyt ekakerta kun tätä pidettiin, niin kukaan ei tiennyt mistään mitään. Nyt kun tätä on ollut niin voi kertoa sitten enemmän.” (N1)

Nuorten kokemukset Mediapaja-kokeilun alusta ja heikosta tiedottamisesta ovat yhtenevät työntekijöiden kanssa. Rekrytointivaiheessa nuoret saivat erittäin vähän tietoa Mediapajasta, sen toiminnasta ja tarkoituksesta. Päätös toimintaan lähtemisestä piti tehdä pienen infolapun perusteella. Eräs työntekijä kertoi, että häntä jännitti ryhmätoimintaa markkinoidessa, että nuoret kysyvät häneltä siitä jotain sellaista, johon hän ei olisi osannut vastata. Hän koki, että tämä olisi antanut heti huonon kuvan toiminnasta asiakkaille.

Rekrytoinnin lisäksi ryhmätoiminnan ensimmäisten tapaamisten epäselvyydet olivat yhteinen kokemus nuorille ja työntekijöille. Mediapaja-kokeilussa nuoret luottivat siihen, että heikosta ennakkotiedosta huolimatta työntekijät tietäisivät toiminnan alkaessa, mistä on kyse. Työntekijät puolestaan kokivat, että heidän epävarmuutensa vaikutti nuoriin ja varsinkin niihin, jotka olivat arkoja. Työntekijät eivät tienneet yhtään enempää kuin nuoret, jolloin koko ryhmä tuntui olevan eksyksissä. Tässä tilanteessa työntekijöistä tuntui, ettei heistä ollut nuorille turvaa, koska heillä ei ollut esittää selkeää visiota. Seuraavat lainaukset kuvaavat näitä ensimmäisten tapaamisten kokemuksia.

"Mutta kun ei tästä tiennyt ite oikeen mitään, niin ajatteli, että työntekijät sitten tietäisi."
(N1)

"Ensimmäillä tapaamisella, jossa oli paikalla työntekijöitä ja asiakkaita, niin varmasti asiakkaillekin välittyi se, että ei oikein tiedetty, mikä tää juttu oikein on." (TT2-2)

"Kyll'han se oli semmost sekavaa. Siin alussa se porukkakin vaihtui aika paljon ja osa jäi siin heti pois ja sit ei tienny minkälaisen ryhmän kanssa sitä pääsee lopuksi tekemään..."
(N2)

Yllä olevat lainaukset kuvaavat sitä, miten alun haasteiden ja epäselvyyksien vuoksi luovuttaminen oli myös lähellä. Yksi nuorista totesi, että alussa hän mietti tuleeko tästä yhtään mitään. Lähes samoilla sanoilla eräs työntekijä kertoi, että välillä tuli sellainen olo, ettei tästä tule mitään ja ettei tätä kannata jatkaa. Hän myös kertoi epäilyistään, että tarjotaanko tässä nyt nuorille jotain sellaista, mikä heitä ei kiinnosta. Työntekijä myös kertoi epäilyistään, että tarjotaanko tässä nyt nuorille jotain sellaista, mikä heitä ei kiinnosta.

Mediapaja-kokeilussa rekrytointi tapahtui asiakasvastaanotoilla ja kirjeitse aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kautta, joilla ei kaikilla itselläänkään ollut selkää kuvaa tulevasta toiminnasta. Erillisiä alkuhaastatteluja ei pidetty asiasta kiinnostuneille nuorille, vaan toimintaa esiteltiin yhteisellä kokoontumisella. Tänne yhteiseen kokoontumisen kutsuttiin kaikki asiasta kiinnostuneet nuoret ja suunnittelutyössä mukana olleet sosiaalitoimen työntekijät esittelivät toimintaa. Mediapajan ohjaaja ei ollut tällä tapaamisella mukana, vaan nuoret tapasivat hänet vasta vähän ennen Mediapajan alkua. Työntekijät näkivät ohjaajan mukana olon tärkeäsi. He kokivat, että ryhmän ohjaajien tulisi olla mukana heti rekrytoinnissa ja alkuhaastatteluisa. Alkuhaastattelut olisi myös

hyvä järjestää, koska näin nuori saisi yksilöllisellä käynnillä tietoa toiminnasta ja mahdollisuuden kysyä asiasta lisää matalalla kynnyksellä. Lisäksi ohjaaja tai ohjaajat tutustuisivat heti alusta lähtien tuleviin ryhmäläisiin ja yhteys syntyisi jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tämä helpottaisi osallistujien tuloa ryhmään, koska ryhmän alkaessa siellä olisi tuttu tai ainakin jo kertaalleen nähty ohjaaja tai ohjaajat.

5.2.3 Ryhmämuotoinen toiminta ei sovi kaikille

Nuoret ja työntekijät olivat samaa mieltä myös siitä, että ryhmämuotoinen toiminta ei sovi kaikille. Tämä kokemus tuli enemmän esiin työntekijöiden puheissa, koska he jatkoivat työskentelyä ryhmän keskeyttäneiden nuorten kanssa. Keskeytyksien syinä nähtiin se, että nuoret eivät kokeneet sitä mielekkääksi tai ryhmämuotoinen työskentely ei ollut oikea-aikaista. Osalla keskeyttäneistä oli elämässään isoja haasteita, jotka täytyi ensin selvittää tai joista täytyi ensin päästä eteenpäin ennen kuin ryhmämuotoinen toiminta olisi ollut mahdollista. Seuraavissa lainauksissa kuvataan näitä tilanteita.

”Hän ei nähnyt tässä mitään järkeä. Päädyttiin yhdessä sitten siihen, että hänen on parempi lopettaa.” (TT2-2)

”Se sanoi täällä joskus kun oli käynti ajalla, ettei hän ois lähtenyt koko Mediapajaan jos hän ois tiennyt että se on tällöstä. Tässähän menee ihan asiat solmuun, se itte sanoi.” (TT2-2)

Työntekijät kertoivat, miten he pyrkivät tehostetulla yksilötyöskentelyllä tukemaan näitä keskeyttäneitä nuoria. Heidän kanssa käytiin keskeyttämiseen liittyvää keskustelua. Nuoren tilannetta helpottaakseen työntekijät tarvittaessa rohkaisivat keskeytykseen, kun se selvästi oli nuoren edun mukaista. Tällöin hyödynnettiin muita tukimuotoja ja –palveluita nuoren tilanteen ja hyvinvoinnin kohentamiseksi.

Työntekijät totesivat, että itse ryhmässä oleminen tuo osalle nuorista paineita, varsinkin jos heillä on sosiaalisten tilanteiden jännitystä tai muuten ryhmässä toimiminen on haasteellista. Oma epävarmuus vuorovaikutustaidoissa, uusi tilanne ja vieraat ihmiset voivat tuntua liian pelottavilta asioilta ja näin ollen on helpompi ja nopeampi ratkaisu jättäytyä toiminnasta. Tämän vuoksi oli erittäin tärkeä käydä keskustelua keskeytyksestä, sen syistä

ja tarvittaessa myös rohkaista nuorta tämän ratkaisun tekemiseen. Työntekijät toivat haastatteluissa esiin sen, että nuorten paine ryhmätoiminnassa mukana ololle oli suuri. Nuoret kokivat pahaa oloa ryhmässä, mutta toisaalta mielessä oli pelko omasta epäonnistumisesta ja sanktioista, jotka seurasivat keskeytyksestä.

Lisäksi työntekijät toivat esiin myös nuorten pelot sen osalta, että ryhmä leimaisi heidät. Nuoret olivat kertoneet työntekijöille, että he olivat pohtineet, millä perusteella nuoria kysyttiin ryhmään ja ketä muita ryhmään tulisi. Työntekijät nostivat esiin sen, olisiko jatkossa syytä selvemmin rajata ryhmätoimintaa tarkemmin homogeenisemmaksi tai onko mielekkään toiminnan ympärille muodostuva heterogeeninen ryhmä parempi. Homogeenin ryhmän etuna nähtiin vahvempi vertaistuellisuus ja rekrytoinnin helppous. Heterogeenisen ryhmän osalta todettiin se, että siinä lähtökodista riippumatta oppisi ja saisi uusia näkökulmia toisilta nuorilta.

5.3 KOKEMUKSET TEHOSTETUSTA TUESTA

Mediapajan rinnalla nuorilla oli mahdollisuus tavata omaa sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja normaalia useammin ja säännöllisemmin. Tapaamisten tavoitteena oli luoda luottamuksellinen suhde asiakkaan ja työntekijä kesken, kartoittaa nuorten tilanne kokonaisvaltaisesti ja miettiä yhdessä jatkopolkuja ja –suunnitelmia. Nuoret ja työntekijät kokivat tehostetun tuen eri tavoin ja myös näkemykset sen hyödyistä erosivat heidän kesken. Myös ne nuoret, jotka eivät olleet Mediapajassa ryhmän mukana loppuun saakka, jäivät yksilöllisen tehostetun tuen piirissä (ks. taulukko 1). Seuraavissa sitaateissa nuoret kuvaavat omia ajatuksiaan tehostetusta tuesta.

”Kyllä mä tykkäsin siellä käydä, kun siellä sai aina jutella ja siellä käytiin se toimeentulotukiasia läpi aina samalla kertaa. Kyllä mä tykkäsin... Ei se mua ainakaan haitannu. En mä osaa sanoa, mutta ei siitä ainakaan mitään haittaa ollut.” (N1)

”Ei oikeestaan silleen poikennut muista sossu-käynneistä... Ei (siitä ollut) hyötyä eikä haittaa.” (N2)

Mediapajan toiminnassa loppuun saakka mukana olleiden nuorten kokemukset tehostetusta tuesta olivat hyvin neutraaleja. He eivät itse kokeneet käynneillä olleen juuri vaikutusta omaan tilanteeseen tai tulevaisuuteen. Keskusteluja oman työntekijän kanssa pidettiin kuitenkin mielekkäinä. Työntekijät puolestaan kertoivat, että Mediapajassa olleiden nuorten kanssa tulevaisuuden suunnitelmat lähtivät etenemään. Suunnitelmat konkretisoituivat ja nuorille näkivät itsensä tulevaisuudessa esimerkiksi työkokeilussa tai opiskelussa. Näin suunnitelmissa päästiin eteenpäin.

Nuoret eivät tuoneet itse esiin tehostetun tuen positiivisia tai negatiivisia puolia. Heidän mukaan tapaamiset eivät olleen haitallisia, mutta niistä ei myöskään koettu olleen suurta hyötyä. Aineistosta puuttuu Mediapajan keskeyttäneiden nuorten omakohtainen kokemus tehostetusta tuesta. Heidän osaltaan työntekijät kertoivat oman näkemyksensä haastattelussa, kuten seuraavista lainauksista käy ilmi.

”Yhden asiakkaan kanssa tiiviit tapaamiset ovat jatkuneet ja hän on hyötynyt niistä. Siitä on homma lähtenyt menemään paremmin.” (TT2-2)

”Ainakin tämän (asiakkaan) kohdalla, joka keskeytti, niin päästiin tilapäisen notkahduksen jälkeen kiinni siihen (tehostetulla tuella), mistä on kyse ja oikeiden palveluiden piiriin. Nyt on menty sitten parempaan tällä tavalla.” (TT2-2)

Työntekijöiden mukaan eniten yksilöllisesti tehostetusta tuesta hyötyivät nuoret, joilla oli erityisiä haasteita siinä määrin että ryhmässä olo ei onnistunut. Tehotettu tuki mahdollisti sen, että kokonaistilanne hahmottui työntekijälle ja tämän myötä työntekijä pystyi tarjoamaan tarvittavaa tukea ja ohjaamaan oikeanlaiseen palveluun. Näin pystyttiin estämään tai jopa katkaisemaan syrjäytymiskierrettä. Tehostetun tuen myötä nuorten ja työntekijöiden välille syntyi luottamuksellinen suhde ja nuoret rohkenivat avautua elämäntilanteestaan aikaisempaa enemmän. Tämä oli kovin merkityksellistä, koska työntekijä pystyy tarjoamaan tukea ja tarvittavia muita palveluita vasta, kun nuoren kokonaistilanne oli heidän tiedossaan. Työntekijät korostivat myös kuuntelemisen ja läsnäolon tärkeyttä, kuten asiaa seuraavassa lainauksessa kuvataan.

”Ja sitten se, että me nimenomaan kuullaan mitä se asiakas toivoo, tahtoo ja odottaa meiltä ja haaveilee tulevalta. Että se ei ole vain niin että tehdään suunnitelma ja se on tämä. Sitten lopputulos on se, ettei asiakasta tämä loppuviimeksi kiinnostanut, mutta kun se nyt meni vahingossa sanomaan vähän sinne päin niin se on sinne suunnitelmaan poimittu” (TT1-3)

Työntekijöiden positiivinen kokemus tehostetusta tuesta linkittyy nimenomaan aitoon läsnäoloon, luottamuksen syntyymiseen, kokonaistilanteen hahmottamiseen sekä sellaisen suunnitelman laadintaan, johon on kaikkien osapuolien helppo sitoutua. Tukimuodot saattoivat olla hyvin konkreettisia kuten sitä, että nuoren kanssa yhdessä avattiin tulleet laskukirjeet ja tehtiin yhdessä niiden osalta suunnitelmaa. Lisäksi nuorille haettiin, saatiin ja tarjottiin tarvittaessa muiden yksiköiden palveluita ja tukimuotoja. Vaikka nuoret eivät haastatteluaineiston mukaan itse kokeneet tehostetusta tuesta enempää hyötyä kuin haittaakaan, niin työntekijöiden näkemyksen mukaan nuorten omat suunnitelmat selkiytyivät ja konkretisoituivat.

5.4 YHTEENVETO

Tämän tutkielman perusteella voidaan sanoa, että Mediapajan ryhmämuotoisen toiminnan ja tehostetun yksilöllisen tuen avulla voidaan ehkäistä nuorten syrjäytymistä (ks. taulukko 1). Nuorten ja työntekijöiden positiiviset kokemukset Mediapajan toiminnasta olivat hyvin samankaltaisia. Positiiviset kokemukset liittyivät nuorten kohtaamiseen ja ohjaajan rooliin, vuorovaikutuksellisten taitojen ja itseluottamuksen lisääntymiseen sekä jatko-suunnitelmien vahvistumiseen ja tukipalveluiden varmistumiseen. Ohjaajan roolilla, nuoria arvostavalla kohtaamisella ja yhdessä tekemisellä näyttäisi olevan suuri merkitys siinä, että ryhmässä syntyi luottamusta ja nuorten itseluottamus vahvistui. Ryhmän alkaessa vuorovaikutusta ei ryhmäläisten ja ohjaajan kesken juuri ollut, mutta keskinäisen luottamuksen ja itseluottamuksen vahvistumisen myötä vuorovaikutus lisääntyi. Sekä nuoret että työntekijät totesivat ohjaajan olevan tässä tärkeässä ja ratkaisevassa roolissa. Mediapajan ohjaaja kohtasi nuoret arvostaen: kuunteli, rohkaisi ja kannusti heitä. Ohjaaja teki myös tarvittaessa ratkaisuja ryhmän edun mukaisesti, kun ryhmä ei siihen itse kyen-

nyt. Tämä lisäsi myös luottamusta ja näin toiminta eteni haasteista huolimatta. Mediapaja mahdollisti sosiaalisten taitojen kehittymistä ja toimintakyvyn vahvistumista.

Kaikki osapuolet niin nuoret kuin työntekijät olivat erittäin tyytyväisiä onnistuneeseen Mediapajan tuotokseen. Tutkielman mukaan Mediapajan toiminta hyödyttää nuoria, joille ryhmässä työskentely on mahdollista ja joilla ei ole akuuttia vakavaa päihde- tai mielen-terveysongelmaa. Lisääntyneen itseluottamuksen myötä Mediapajassa mukana olleilla nuorilla nousi halua tarkentaa omia jatkosuunnitelmiaan. Oleellista oli myös se, että nuoria ei jätetty Mediapajan loppuvaiheessa yksin. Omia henkilökohtaisia suunnitelmia oli mahdollisuus tarkentaa yksilökäynneillä oman sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan luona sosiaalitoimistossa tai työvoiman palvelukeskuksessa. Työvoiman palvelukeskuksen kautta pystyttiin nopeastikin tarjoamaan nuoren jatkosuunnitelmille erilaisia vaihtoehtoja ja tukea.

Tehostetusta yksilöllisestä tuesta työntekijät toivat esiin positiivisia kokemuksia enemmän kuin nuoret itse. Tehostetun tuen piirissä oli myös nuoria, jotka eivät aloittaneet ryhmämuotoisessa Mediapaja-kokeilussa tai jotka joutuivat sen keskeyttämään. Erityisesti näiden nuorten kanssa päästiin haasteellisessa elämäntilanteessa eteenpäin tehostetun tuen avulla. Tehostetun tuen myötä nuorten ja työntekijöiden välille syntyi luottamuksellinen suhde ja nuoret avautuivat elämäntilanteestaan aikaisempaa enemmän. Tarkentuneen kokonaistilanteen myötä työntekijät pystyivät tarjoamaan oikeanlaista ja hyvin konkreettistakin tukea sekä muita palvelumuotoja. Näin pystyttiin estämään tai jopa katkaisemaan syrjäytymiskierrettä.

Negatiiviset kokemukset kokeilusta on hyvä huomioida toiminnan kehittämisessä. Mediapajan negatiiviset kokemukset olivat lähinnä työntekijöiden kritiikkiä vallitsevia rakenteita sekä resursseja kohtaan. Mediapajan yhteiseen ideointiin jäi liian vähän aikaa, jolloin mukana olevien työntekijöiden yhteinen näkemys toiminnan tarkoituksesta, sen tavoitteista ja ideologiasta jäi puuttumaan. Työntekijöillä oli erilaisia käsityksiä siitä mitä toiminta pitää sisällään, kenelle se on suunnattu ja miten prosessin on tarkoitus edetä. Tästä johtuen tiedottaminen ja toimintaan rekrytoiminen oli haasteellista. Mediapajassa muka-

na olleet nuoret kertoivat, että alussa tämä heijastui toimintaa ja moni asia oli epäselvä heidän itsensä lisäksi myös työntekijöille. Näistä syistä kokeilu uhkasi jopa keskeytyä.

Kokeilun myötä voidaan todeta, että nuorille tulisi tarjota erilaisia vaihtoehtoja siihen, miten kehittää itseään, osallistua yhteiskunnan toimintaan ja kiinnittyä tämän myötä tavoitteellisiin suunnitelmiin. Toimintaa kehittämällä on mahdollista saada toimiva syrjäytymistä ja syrjäyttämistä ehkäisevä toimintamalli. Mukana olleet nuoret olivat halukkaita kehittämään Mediapajan kaltaista toimintaa, koska näkivät tämän kaltaisen toiminnan tärkeänä vaihtoehtona nykyisessä palvelukentässä. Tämä kertoo myös nuorten voimaantumisesta kokeilun aikana. Myös työntekijöillä oli halu kehittää toimintaa eteenpäin.

Yhdessä ideoiden visioksi nousi nuorten oma verkkolehti, jonka toimitus voisi olla osa olemassa olevan työpajan toimintaa. Nuoret pääsisivät toimintaan kuntouttavalla työtoiminnalla, työkokeilulla ja palkkasuhteessa. Verkkolehdestä julkaistaisiin eri pituisia artikkeleja, valokuvia ja videoita nuoria koskevista ja ajankohtaisista aiheista. Osaaminen karttuisi monipuolisesti verkkosivujen ylläpidosta, kirjoittamiseen, valokuvaamiseen, videointiin ja niiden suunnitteluun sekä editointiin. Työsuhteessa olevat nuoret voisivat toimia mentoreina aloittaville nuorille. Osa sosiaalityöntekijöistä ja sosiaaliohjaajista piti tärkeänä, että he pystyisivät olla vahvemmin osallisena toimintaa yhdessä nuorten kanssa. Näin toiminnan kautta tehostettu yksilöllinen tuki muodostuisi luontevaksi osaksi toimintamallia.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja sen torjumiseksi tulee kehittää sujuvia palvelu- ja hoitokokonaisuuksia sekä toimivia monialaisia ja moniammatillisia yhteistyö- ja toimintamalleja (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 15; Laine ym. 2010, 19). Tähän tarpeeseen lähdettiin tutkimuskohde kaupungissa kokeilemaan ryhmämuotoisena kuntouttavana työtoimintana Mediapajaa ja tehostettua yksilöllistä tukea. Tässä tutkimuksessa katse oli tässä uudessa kuntouttavan työtoiminnan muodossa ja tarkoituksena oli nostaa esiin niitä tekijöitä, joiden avulla voidaan ehkäistä ja torjua nuorten syrjäytymistä ja syrjäyttämistä yhteiskunnasta. Tavoitteena oli selvittää, millaisia kokemuksia uudesta toimintatavasta saatiin nuorten ja työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuskysymyksinä olivat ensiksi se, miten nuoret ja heidän työntekijänsä kokivat Mediapajan ja tehostetun tuen sekä toiseksi se, mitä syrjäytymistä ehkäiseviä tai poistavia tekijöitä löytyi nuorten ja työntekijöiden kokemusten perusteella Mediapajasta ja tehostetusta tuesta.

Tutkimus suoritettiin haastattelemalla kokeilussa mukana olleita nuoria, heidän ohjaajansa sekä kokeilun suunnitteleita ja nuorten kanssa työskennelleitä sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia. Lisäksi osallistuin tutkijana koko prosessiin ja prosessin aikana olleista tapaamisista pidin tutkimuspäiväkirjaa. Aineisto koostuu haastatteluista ja tutkimuspäiväkirjasta ja sen analyysissä on käytetty menetelmänä sisällönanalyysiä.

Syrjäytymistä ja syrjäyttämistä torjumassa

Syrjäytyminen on monitahoinen ja vaativa ilmiö. Sitä ehkäisevä tai sen vastainen työskentely edellyttää laaja-alaista osaamista ja siihen räätälöityjä työmuotoja, joita voidaan tuottaa tutkimuksella, koulutuksella ja kehittäväällä kokeilulla. (Laine ym. 2010, 18-19.) Syrjäytymistä ja syrjäyttämistä on tutkittu laajasti ja arviointiraportteja on tuotettu lukuisista kokeiluista ja projekteista (Karjalainen 2010b, 193-194; Saikkonen ym. 2015, 16). Nuorten syrjäytyminen on ollut jo vuosikymmeniä yhteiskunnallisena huolenaiheena, mutta tästä huolimatta käytettävissä olevaa runsasta tutkimus- ja arviointitietoa on hyö-

dynnetty hämmästyttävän vähän rakenneuudistuksissa sekä uusien palvelu- ja työmuotojen kehittämisessä.

Käytännössä syrjäytymisen vastainen työ tarkoittaa suunnitelmallista osallisuuden edistämistä sekä kuntoutuksen myötä arjen hallinnan ja toimintakyvyn vahvistamista. (Laine ym. 2010, 15-18.) Sosiaalityön orientaatioina käytetään kuntouttavaa sosiaalityötä, yhteisösosiaalityötä ja rakenteellista sosiaalityötä. Nuorten kanssa näissä orientaatioissa työmenetelminä voidaan hyödyntää keskustelua ja motivointia, urasuunnittelua, ryhmätyötä ja jalkautuvaa työskentelyä. (Karjalainen 2010c 141-143.) Mediapajassa ja tehostetussa yksilöllisessä tuessa yhdistyi kuntouttava sosiaalityö, ryhmätyö, keskustelu, motivointi ja urasuunnittelu. Kokeilussa haluttiin yhteisen tekemisen ja tehostetun tuen myötä luoda luottamuksellinen suhde nuoriin ja edistää heidän osallisuutta sekä vahvistaa toimintakykyä ja arjen hallintaa.

Mediapajan myötä nuorten sosiaaliset valmiudet kehittyivät, vuorovaikutus lisääntyi ja itsetunto vahvistui. Tehotetun tuen myötä työntekijöihin syntyi luottamuksellinen suhde, jolloin nuoret pystyivät tuomaan esiin omia suunnitelmiaan ja todellisia tuentarpeitaan. Voidaan todeta, että toiminnalla päästiin kuntouttavan sosiaalityön tavoitteeseen eli siihen, että sosiaaliset valmiudet kohentuivat. Nuoret myös löysivät omia voimavaroja ja rohkeutta lähteä viemään urasuunnitelmia eteenpäin tai hakemaan tilanteeseensa tarvitsemaansa palvelua tai muuta tukimuotoa. Mediapajan toiminta ja tehostettu tuki on ollut nuorille voimaantumisprosessi. Siinä osallistujat saavat energiaa ja voimavaroja elämäänsä, jolloin on mahdollista parantaa arjen hallintaa ja tarkentaa tulevaisuuden suunnitelmia (Mahlakaarto 2010, 25; Kuronen 2004, 279).

Sosiaalityön keskeisiä elementtejä ovat asiakkaan ja työntekijän luottamuksellinen suhde, yhteinen näkemys tavoitteista ja siitä, mihin tekijöihin haetaan muutosta ja millä keinoin. Syrjäytymisen vastaisessa työskentelyssä korostui omatyöntekijän ja hyvän vuorovaikutussuhteen merkitys. Tärkeäksi elementiksi havaittiin se, että nuorella on palveluverkostossa oma työntekijä, jonka kanssa syntyy luottamuksellinen asiakkuussuhde. Tämän mahdollistaa sen, että nuoren tilanne voidaan kartoittaa kokonaisvaltaisesti. (Aaltonen ym. 2015, 130; Saikkonen ym. 2015, 60-61). Yhteisessä työskentelyssä nuorten kanssa on

oleellista, että he saavat aidosti osallistua työskentelyyn ja heitä innostetaan suunnittelemaan omaa tulevaisuutta. Tämän tutkielman tuloksien mukaan merkityksellistä oli nuorten arvostava kohtaaminen ja tapaamisten säännöllisyys. Työntekijöiden kokemuksen mukaan yksilöllisessä tehostetussa tuessa he pääsivät kokonaisvaltaisempaan käsitykseen nuorten tilanteesta, jolloin pystyivät tarjoamaan oikeanlaisia tuki- ja palvelumuotoja. Tästä hyötyivät erityisesti nuoret, joilla oli monenlaisia arjen hallinnan haasteita.

Vaikuttaviksi työskentelytavoiksi on osoittautunut keskustelu, neuvonta, ohjaus, ratkaisujen ja voimavarojen etsintä, suunnitelmien laadinta ja niiden seuranta. Kun nuoria kannustetaan omien tulevaisuuden suunnitelmien tekemiseen, tärkeää on tukea heidän tietoisuuttaan eri vaihtoehtoista, rohkaista ja vastuuttaa heitä hoitamaan omia asioitaan sekä tukea heidän osallisuutta ja osallistumista eri muodoissa. (Saikkonen ym. 2015, 48-49; 60-61.) Tavoitteena on avata mahdollisuuksia ja kannustaa nuoria eteenpäin. Mediapajasta ja siihen liittyvästä yksilöllisestä tehostetusta tuesta saatujen positiivisten kokemusten perusteella voidaan todeta, että kannustamisen, syntyneen hyvän vuorovaikutuksen ja onnistumisen kokemusten myötä nuoria pystyttiin tukemaan vahvemmin.

Nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä ja pitkittyneissä tilanteissa syrjäytymiskierteen katkaisemisessa tärkeää on toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) määrittää, että *”sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.”* Laki määrittää, että erityisesti nuorten kohdalla sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä. Mediapajassa ja tehostetussa yksilöllisessä tuessa yhdistyivät nämä kaikki elementit. Nuorten toimintakyky vahvistui ja he halusivat olla osallisia konkreettisen toiminnan suunnittelussa, puhuivat toiminnan jatkon puolesta ja siitä, mitä asioita tulisi jatkokehittämisessä huomioida.

Jatkokehittäminen ja ajatuksia jatkotutkimuksesta

Nuorten tuki- ja palvelutarpeisiin eli syrjäytymistä ehkäiseviin toimiin pystytään vastaamaan heikosti nykyisillä rakenteilla, työ- ja ohjauskäytännöillä. Tätä on pyritty nostamaan esiin tutkimustulosten valossa jo vuosikymmenien vuoden ajan. (Karjalainen & Blomgren 2004, 3; Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 16). Tietoperustaa kehittämistyölle on olemassa runsaasti ja huomioitavaa on, että itse nuorten tulisi päästä vahvemmin mukaan tähän kehittämis- ja suunnittelutyöhön. Mediapajaan osallistuneet nuoret olivat prosessin loppuvaiheessa oma-aloitteisesti mukana ideoimassa toiminnan jatkokehittämistä ja esittämässä ideoita suunnittelutyöryhmän työntekijöille.

Tämän tutkimuksen nuoret, heidän ohjaajansa ja mukana olleet sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat kokivat Mediapajan positiiviset ja negatiiviset seikat hyvin samoin tavoin. He nostivat tutkimuksessa esiin samoja teemoja ja jakoivat kokemuksen siitä, missä oli tapahtunut edistystä nuorten osalta, mikä oli toiminut hyvin ja mikä ei ollut toiminut. Mediapajan ryhmämuotoisesta toiminnasta saatujen hyvien kokemusten perusteella nuoret kokivat samanlaisen tai vastaavanlaisen toiminnan olevan tarpeellinen lisäys nykyiseen palvelutarjontaan ja tämän hetken osallistumismahdollisuuksiin. Nuoret olivat halukkaita osallistumaan vastaavan kaltaiseen työskentelyyn uudelleen, mikäli sellainen mahdollisuus tulisi. He halusivat myös osallistua erilliseen Mediapajaa koskevaan palautekeskusteluun ja he antoivat hyviä ajatuksia ja ideoita toiminnan jatkokehittämiseen. Heidän mukaansa huomiota tulee kiinnittää tiedottamiseen ja rekrytointiin sekä siihen, että ohjaaja on helposti lähestyttävä, ammattitaitoinen ja hän kykenee osoittamaan, että toiminnalla on tietty tarkoitus ja merkitys. Nuoret toivoivat, että toiminnallisessa ryhmätyössä tapaamisia voisi olla useana päivänä viikossa, jolloin työskentelyn alla olevan tuotos edistyisi tehokkaammin sekä omia taitoja ja osaamista voisi kehittää vahvemmin. Nuorten omiana ideoina oli heidän oma virtuaalilehti, jonka toiminnasta ja vaikuttavuudesta olisi mielenkiintoista lähteä tekemään jatkotutkimusta.

Kokeilun kautta havaittiin, ettei ryhmämuotoinen toiminta sovi kaikille ja se voi viedä nuoren tilannetta jopa huonompaan suuntaan. Asiakas jää helposti ilman sosiaalipalveluja, mikäli hänellä ei ole motivaatiota, sitoutumiskykyä tai ei toimi itse aloitteellisesti (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 15). Kyse saattaa olla myös siitä, että oikeita palveluita on vaikea löytää tai niihin on vaikeuksia päästä (Laine ym. 2010, 19). Lisäksi varauksellinen

suhtautuminen viranomaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön voi olla syynä palveluiden ulkopuolelle jättäytymiseen (Raunio 2006, 151). Tässä on eräs tärkeä jatkotutkimuksen paikka eli saada näiden asiakkaiden ääni kuuluviin, jotka katoavat palveluista. Tämän vuoksi jalkautuvan ja tehostetun tuen yhdistäminen, kehittäminen ja käyttöönotto on oleellinen osa syrjäytymisen vastaisessa työmenetelmissä.

Sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat kokivat, että yksilöllinen tehostettu tuki oli juuri sellaista sosiaalityötä, jota pitäisi pystyä tekemään kaikkien asiakkaiden kanssa. Työntekijöiltä nousi vahvasti esiin halu tehdä sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta tulevaisuudessa tällä tavoin ja jalkautumalla matalan kynnyksen palveluihin, lähemmäs nuorten arkea. Nykyisissä rakenteissa toimeentulotuki ja suuret asiakasmäärät eivät ole tätä mahdollistaneet. Perustoimeentulotuki siirtyy Kelalle vuoden 2017 alusta. Tämän toivotaan mahdollistavan tehostetun tuen kaltaisen työskentelyn ja samoin erilaisten ryhmätoimintojen kehittämisen. Näin pystyttäisiin tarjoamaan asiakkaille monipuolisempia tuki- ja palveluvaihtoehtoja sekä niiden erilaisia yhdistelmiä sen mukaan, mitä heidän tilanteensa vaativat.

Lopuksi

Useissa tutkimuksissa on osoitettu palvelujärjestelmien ongelmakohtia. Hämmästyttävää on kuitenkin se, että tuloksia ja suosituksien mukaisten palveluiden järjestämistä ja resursointia ei ole huomioitu poliittisissa ratkaisuissa ja palveluiden kehittämisessä. Kehittämistarpeet kohdentuvat erityisesti nuorten palvelutarpeen tunnistamiseen ja sekä sen mahdollistamiseen, että arviointiin tapahtuisi siinä yksikössä, johon nuori hakeutuu tai missä hänet kohdataan (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 15-19). Tulevaisuudessa palveluissa pitäisi päästä irti ns. ”pois lähettämisen” –kulttuurista eli siitä, että ohjataan asiakkaita palvelusta toiseen tai luukulta luukulle. Tämä edellyttää, että kaikissa palvelupisteissä olisi riittävää omaamista arviointityöskentelyyn ja kykyä verkostojen ja palveluiden kokoamiseen sekä tämän lisäksi sen tulisi olla luonteva osa eri toimijoiden työtettä (em., 19). Tuloksekkaaksi työskentelytavaksi on osoittautunut nuorten arjessa tapahtuva toiminta, jossa pyritään yhdistämään moniammatillisia ja monialaisia verkostoja (Karjalainen 2010b, 194). Tämä tuo käytännön kentällä kehittämistyöhön omat haasteensa.

Mediapajan suunnitteluryhmässä oli mukana aluksi eri toimialojen edustajia ja lähtökoh-
tana olikin, että haluttiin koota yhteen eri toimijoita innovatiivisella tavalla. Varsin alku-
vaiheessa kävi ilmi, että suunniteltavan toiminnan osalta yhteisen tavoitteen ja toteutta-
mistavan sopiminen oli haasteellista, kun toimijoita oli mukana hyvin erilaisista verkos-
toista. Lähtökohdat ja odotukset toiminnan sisällöstä vaihteli hyvin paljon, jonka vuoksi
muutama toimija jättäytyi pois suunnittelutyöryhmästä. Tulevaisuudessa tuleekin kiinnit-
tää huomiota moniammatillisen ja monialaisen työskentelyn haasteisiin sekä niihin teki-
jöihin, joilla saadaan luotua yhteistä näkemystä, tavoitetta ja toimintakulttuuria. Olemas-
sa olevaa palvelujärjestelmää tulisi hyödyntää entistä joustavammin ja tehokkaammin
yhteisten nuorten ja heidän hyvinvoinnin hyväksi.

Tutkimuksen edetessä olen useasti pohtinut, miten eri-ikäisten sosiaalityön eroaa toisis-
taan ja miksi sen pitäisi erota? Toimiiko nuorten aikuisten kanssa samat menetelmät kuin
muiden aikuissosiaalityön asiakkaiden kanssa? Tämän tutkimuksen yhtenä tuloksena on,
että ryhmämuotoisen toiminnan ja yksilöllisen tehostetun tuen voidaan todeta ehkäise-
vän nuorten syrjäytymistä. Työntekijät näkivät tehostetun tuen syrjäytymistä ehkäisevänä
hyvänä toimintatapana, koska sen myötä nuoren tilanne aukeni työntekijälle kokonaisval-
taisemmin ja näin pystyttiin tarjoamaan oikeanlaisia palveluita ja tukimuotoja sekä laati-
maan yhdessä jatkosuunnitelmia. Tämä toimintamalli toimisi varmasti kaiken ikäisten
kanssa. Tosiasia on, että tehostettu tuki ei kanna, mikäli asiakkaita ei tavoiteta vastaanot-
toajille. Tämän vuoksi jalkautuvaa työskentelyä tulisi myös olla enemmän ja miettiä, nii-
tä kohtaamisen areenoita, jossa voidaan tehdä sosiaalipalveluita ja sosiaalityötä tutuksi
sekä tarjota niitä apua ja tukea tarvitseville matalalla kynnyksellä.

Tämän tutkimuksen validiteetin osalta totean, että käytetyn tutkimusmenetelmän myötä
saatiin tutkimuksen tavoitteisiin ja tutkimuskysymyksiin vastaukset (Hirsjärvi, Remes &
Sajavaara 2002, 213). Ensiksi tutkimuksessa nousi esiin nuorten ja työntekijöiden koke-
mukset toiminnasta. Toiseksi tutkimuksessa löytyi ryhmämuotoisen toiminnan ja tehoste-
tun yksilöllisen tuen osalta niitä tekijöitä, jotka ehkäisivät syrjäytymistä tai jopa katkaisivat
sen kierteen. Tutkimuksen reliabelius tarkoittaa puolestaan tulosten toistettavuutta.
Tutkimuksen tulokset syntyvät aina tutkijan päättelyn tuloksena. Olen yrittänyt kirjata
tutkimuksen vaiheet siten, että lukijan on helppo seurata tutkimuksen teon ja analyysin

kulkua. Tässä tutkielmassa saatuja tuloksia voisi verrata ja peilata syrjäytymistä ehkäiseviin arviointitutkimuksiin, joissa tutkittava kohde, toimintamalli ja asiakaskunta on vastaavanlainen.

LÄHTEET

Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi (2015) Nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamiset. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (toim.) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 160. Helsinki: Unigrafia, 41-127.

Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (toim.) (2015) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 160. Helsinki: Unigrafia.

Adams, Robert (1996) Social work and Empowerment. Basingstoke: Macmillan.

Ala-Kauhaluoma, Mika (2015) Sosiaalinen kuntoutus nuorten osallisuuden vahvistajana. Moon-lehti. Tuettu työllistyminen ry, 8-11.

Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattieettiset ohjeet (2013) Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki.

Carr, Wilfred & Kemmis, Stephen (1986) Becoming critical: Education, knowledge and action research. London: Falmer.

Cohen, Stanley (2002) Folk devils and moral panics. 3. painos. London: Routledge.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Heikkinen, Hannu L. T. (2010) Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen, Hannu L. T. & Rovio, Esa & Syrjälä, Leena (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuk-

sen menetelmät ja lähestymistavat. 3. korjattu painos. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16-38.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2002) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Huovinen, Terhi & Rovio, Esa (2010) Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Heikkinen, Hannu L. T. & Rovio, Esa & Syrjälä, Leena (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 3. korjattu painos. Helsinki: Kansanvalistusseura, 94-113.

Ikäheimo, Salla (2015) Syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten terveyspalvelujen käyttö ja kustannukset. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (toim.) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 160. Helsinki: Unigrafia, 12-40.

Jatkola, Vesa & Kalijärvi, Teemu (2007) Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnantarkastuskertomus 146/2007. Helsinki: Edita Prima Oy.

Jyrkämä, Jyrki (1986) Nuoret sivuraiteelle? Nuorisosta, syrjäytymisestä, yhteiskunnasta. Teoksessa: Mikkola A (toim.) Suomalaista nuorisotutkimusta. Tutkijoiden puheenvuoroja. Kansalaiskasvatuksen keskus ry. Nuorisopoliittinen kirjasto ja tietopalvelu. Tutkimuksia ja selvityksiä 1/86, 37–58.

Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina (2005) Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku (2001) Kuka onkaan meistä syrjäytynyt? Marginaalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Minna Suutari (toim.) Val lattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 125–151.

Kananoja, Aulikki (2010a) Asiakastyön yleiset lähtökohdat. Teoksessa: Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoda, 119-138.

Kananoja, Aulikki (2010b) Sosiaalityö ammattina. Teoksessa: Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoda, 21-28.

Karjalainen, Pekka (2010a) Aikuissosiaalityö. Teoksessa: Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2010) Sosiaalityön käsikirja. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoda, 197-214.

Karjalainen, Pekka (2010b) Nuorisosiaalityö. Teoksessa: Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2010) Sosiaalityön käsikirja. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoda, 192-196.

Karjalainen, Pekka (2010c) Sosiaalityön osaamisen orientaatiot. Teoksessa: Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2010) Sosiaalityön käsikirja. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoda, 139-145.

Karjalainen, Pekka & Blomgren, Sanna (2004) Oikorata vai mutkatie? Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille. Stakes, FinSoc. Arviointi- raportteja 2/2004. Helsinki 2004.

Kivipelto, Minna & Blomgren, Sanna & Karjalainen, Pekka & Saikkonen, Paula (2013) Vaukuttavaa aikuissosiaalityötä – arviointimalleista mittareihin. Tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 8/2013. Tampere: Juvenes Print - Tampereen Yliopistopaino Oy.

Kuntouttava sosiaalityö erikoisalan opetussuunnitelma 2009-2012. Yhteiskunta- ja valtiotieteiden lisensiaatin tutkintona suoritettava erikoissosiaalityöntekijän koulutus. Sosnet – valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto.

<http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=f51a4e79-5dca-4849-ae1b-556f628e2ccb>.

Viitattu 24.1.2016.

Kuronen, Marjo (2004) Valtaistumista vai voimavaraistumista: Feministisiä näkökulmia empowermenttiin sosiaalityön käsitteenä ja käytäntönä. Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 277-293.

Kuula, Arja (1999) Toimintatutkimus: Kenttätöitä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laine, Terhi & Hyvärinen, Susanna & Vuokila-Oikonen, Päivi (2010) Mitä on syrjäytymisen vastainen työ? Teoksessa Laine, Terhi & Hyvärinen, Susanna & Vuokila-Oikonen, Päivi (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Riika, Latvia: Livonia Print, 9-25.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189.

Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 1369/2014.

Levitas, Ruth (2005) The inclusive society? Social exclusion and new labour. 2. uudistettu painos. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Linturi, Hannu (2003) Toimintatutkimus. Verkkoartikkeli. Päivitetty 26.3.2003.

http://nexusdelfix.internetix.fi/sv/sisalto/materiaalit/2_metodit/5_actix?C:D=61566&C:series=61566. Viitattu 24.8.2016.

Lämsä, Anna-Liisa (2009) Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Väitöskirja. Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö.

Mahlakaarto, Salme (2010) Subjektiksi työssä – Identiteettiä rakentamassa voimaantumisen kehitysohjelmassa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Nuorisolain uudistaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:16. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuoriso- ja liikuntapolitiikan osasto.

Nuorisolaki 27.1.2006/72.

Nuorten yhteiskuntatakuu 2013. TEM raportteja 8 /2012. Työllisyys ja yrittäjyysosasto 15.2.2012.

Nurmi, Jari-Erik & Salmela-Aro, Katariina (2000) Ihmisen psykologinen kehitys ja elämäntietä. Teoksessa: Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.) Suomalainen elämäntietä. Helsinki: Tammi.

Palola, Elina & Hannikainen-Ingman, Katri & Karjalainen, Vappu (2012) Nuoret koulupöytäkirjat sosiaalityön asiakkaina. Tapaustutkimus Helsingistä. Terveystieteen ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus. Raportti 29/2012. Tampere: Juvenes Print - Tampereen Yliopistopaino Oy.

Popay, Jennie & Escorel, Sarah & Hernández, Mario & Johnston, Heidi & Mathieson, Jane & Rispel, Laetitia (2008) Understanding and tackling social exclusion. Final Report to the WHO Commission on Social Determinants of Health From the Social Exclusion Knowledge Network.

http://www.who.int/social_determinants/knowledge_networks/final_reports/sekn_final%20report_042008.pdf. Viitattu 25.5.2016.

Raitasalo, Raimo & Maaniemi, Kaarlo (2011) Nuorten mielenterveyden häiriöiden aiheuttamat sairauspoissaolot ja työkyvyttömyys vuosina 2004-2009. Kelan tutkimusosasto. Nettityöpapereita-sarjan julkaisu.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/25936/Nettityopapereita23.pdf>

Viitattu 14.3.2016.

Raunio, Kyösti (2006) Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Vaajakoski: Gummerus Oy.

Saikkonen, Paula & Blomgren, Sanna & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna (2015) Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? Kunnallissalan kehittämissäätiön Tutkimus-julkaisu-sarjan julkaisu nro 89. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Silver, Hillary & Miller, S.M. (2003) Social Exclusion. The European Approach to Social Disadvantage. <http://www.humiliationstudies.org/documents/SilverSocialExclusion.pdf>. Viitattu 17.5.2016.

Sipilä, Jorma (1985) Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Helsinki: Painokaari Oy

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

Sosiaalihuoltolaki – soveltamisopas. (2015) STM.

Versio 18.6.2015.

<http://stm.fi/documents/1271139/1352015/Sosiaalihuoltolain+soveltamisopas.pdf/cb12a5c4-9bfa-4983-adf6-94ca18815f1b>. Viitattu 29.10.2015.

Sosnet – yliopistoverkosto. Kuntouttava sosiaalityö. Verkkosivu:

<http://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Erikoistumiskoulutus/Erikoisalat/Kuntouttava-sosiaalityo>. Viitattu 18.2.2016.

Suojanen, Ulla (1992) Toimintatutkimus koulutuksen ja ammatillisen kehittymisen välineenä. Loimaan Kirjapaino Oy.

Townsend, Peter (1979) Poverty in the United Kingdom. A survey of household resources and standards of living. Harmondsworth: Penguin.

Tuomi, Juoni & Sarajärvi, Anneli (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuusa, Matti & Ala-Kauhaluoma, Mika (2014) Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutukselta. Sosiaali- ja terveysministeriö raportteja ja muistioita 2014:42.

Wyn, Johanna (2011) The sociology of youth. A reflection on its contribution to the field and future directions. Youth Studies Australia Volume 30 Number 3/201.

LIITTEET

LIITE 1. Nuorten teemahaastattelun runko

1. Haastateltavan taustaa

- Peruskoulun jälkeen: omat toiveet / suunnitelmat?
- Peruskoulun jälkeinen koulutus-/työhistoria
- Mikä oli tilanteesi vuosi sitten (ennen Mediapajan alkua)?
- Mitä toiveita ja suunnitelmia sinulla oli ennen Mediapajan alkua?

2. Mediapajan prosessi

- Mediapajan eri vaiheet: suunnittelu, alku, työskentelyvaihe, lopetus
 - ➔ Oma kokemuksesi, palautesi ja oma arvio näistä eri vaiheista
 - ➔ Mitkä asiat etenivät /sujuivat hyvin. Mistä johtui?
 - ➔ Mikä asiat eivät sujuneet / olivat haasteellisia. Mistä johtui?
- Mitä on hyvä huomioida jatkossa?

3. Tehostettu tuki / paneutuva sosiaalityö, jonka käyttö oli mahdollista Mediapajan aikana.

- Mitä ja miten tästä tiedotettiin ja kerrottiin ennakkoon?
- Mitä se oli käytännössä ja oma kokemuksesi tehostetusta tuesta
- Oma arvio tehostetun tuen hyödyistä / ei-hyödyistä / haitoista

4. Elämäntilanteesi nyt verrattuna vuoden takaiseen

- Tämän hetken toiveet ja suunnitelmasi
- Miten ne ovat muuttuneet vuoden takaisesta ja siihen vaikuttavat tekijät?
- Havaitsemasi muut muutokset (positiiviset ja negatiiviset) Mediapajan aikana
- Mistä tekijöistä mahdolliset muutoksen ovat johtuneet tai mitkä tekijät niitä ovat haitanneet?

5. Jatko / tulevaisuus

- Tulevaisuuden visio tämän kaltaisesta toiminnasta ja tämän kokemuksen pohjalta

6. Mitä muuta haluat sanoa?

LIITE 2. Työntekijöiden teemahaastattelun runko

1. Työntekijöiden kokemukset koko prosessista

- Kokeilun lähtökohdat ja suunnittelu
- Kokeilun alku – ryhmämuotoinen sosiaalityö ja Mediapajan alku
- Mediapajan työskentelyvaihe
- Mediapajan lopetus
 - ➔ Kokemukset mukana olosta ja yhteistyöstä sekä omasta roolista
- Oma kokemus Mediapajan eri vaiheista
 - ➔ Mitkä asiat etenivät /sujuivat hyvin? Mistä johtui?
 - ➔ Mikä asiat eivät sujuneet / olivat haasteellisia? Mistä johtui?
- Mitä opittiin?

2. Työntekijöiden kokemukset tehostetusta tuesta:

- Mitä oli käytännössä?
- Miten nuoret käyttivät tätä mahdollisuutta?
- Oma rooli työntekijänä
- Oma kokemus tehostetun tuen hyödyistä / ei-hyödyistä / haitoista

3. Työntekijän näkemys nuorten tilanteesta

- Työntekijän havaitsemat muutokset (positiiviset / negatiiviset) nuorten tilanteissa toiminnan aikana
- Mistä tekijöistä mahdolliset muutoksen mahtoivat johtua?
- Työntekijän näkemys niistä tekijöistä, jotka estivät nuorten syrjäytymistä ja vahvistivat positiivista muutosta

4. Tulevaisuuden visio tämän kaltaisesta toiminnasta

- Yleisesti ja paikallisesti

5. Mitä muuta haluat sanoa?

Liite 3. Tiedote tutkittaville ja suostumus tutkimukseen osallistumisesta

TIEDOTE TUTKITTAVILLE JA SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA

Tutkijan yhteystiedot

Tutkija:

Maarit Pasto, opiskelija

Tampereen yliopisto

maarit.pasto@uta.fi

p. XXX XXXX XXX

Tutkimuksen taustatiedot

Tutkimusta tehdään Tampereen yliopistoon pro gradu –tutkielmana ja se liittyy Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen Empower –hankkeeseen, joka arvioi myös saman ryhmämuotoisen työskentelyn vaikuttavuutta. Tämä tutkimus on kuitenkin itsenäinen opinnäytetyö yliopistoon ja se tehdään ajalla 12/2013-5/2014. Tutkimus on suunniteltu olevan valmis loppu vuodesta 2014.

Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja merkitys

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää osallistujien kokemuksia uudeltaisesta ryhmämuotoisesta kuntouttavasta työtoiminnasta ja sen vaikuttavuudesta omaan tilanteeseen / hyvinvointiin.

Tämän tarkoituksena on nostaa esiin niitä tekijöitä, jotka edistävät tai ehkäisevät ryhmätoiminnan aikana nuorten hyvinvointia / tilannetta.

Tutkimusmenetelmä, aineiston käyttötarkoitus, käsittely ja säilyttäminen

Saatu aineisto koostuu osallistujien loppuhaastatteluilta ja tutkijan tutkimuspäiväkirjasta. Haastattelut tehdään yksilöhaastatteluna. Saatu aineisto käytetään ilman tunnistetietoja ja luottamuksella pro gradu –tutkimuksen tekoon. Tutkija säilyttää aineistoa lukollisessa arkistossa 31.12.2017 saakka.

Tutkittavien oikeudet

Osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista. Tutkittavilla on tutkimuksen aikana oikeus kieltäytyä tutkimuksesta ja keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä vaiheessa tahansa ilman, että siitä aiheutuu heille mitään seuraamuksia. Tutkimuksen järjestelyt ja tulosten raportointi ovat luottamuksellisia. Tutkimuksesta saatavat tutkittavien henkilökohtaiset tiedot tulevat ainoastaan tutkittavan ja tutkijaryhmän käyttöön ja tulokset julkaistaan tutkimusraporteissa siten, ettei yksittäistä tutkittavaa voi tunnistaa. Tutkittavilla on oikeus saada lisätietoa tutkimuksesta tutkijaryhmän jäseniltä missä vaiheessa tahansa.

Tutkittavan suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Olen perehtynyt tämän tutkimuksen tarkoitukseen ja sisältöön ja kerättävän tutkimusaineiston käyttöön. Suostun osallistumaan tutkimukseen annettujen ohjeiden mukaisesti. Voin halutessani peruuttaa tai keskeyttää osallistumiseni tai kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta missä vaiheessa tahansa. Tutkimustuloksiani ja kerättyä aineistoa saa käyttää ja hyödyntää sellaisessa muodossa, jossa yksittäistä tutkittavaa ei voi tunnistaa.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus

Päiväys

Tutkijan allekirjoitus

TAULUKOT

Taulukko 1: Tulokset

	Negatiiviset kokemukset:	Positiiviset kokemukset:
Nuorten koke- mukset Mediapajasta	<p><i>Prosessi ei ollut sujuvaa:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - heikko tiedottaminen - paljon epäselvyyksiä - toiminnasta jäi pois osallistujia <p><i>Toimintaan oli varattu liian vähän aikaa</i></p> <p><i>Ryhmämuotoinen toiminta ei sovi kaikille</i></p>	<p><i>Konkreettinen tekeminen innosti:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - uuden oppiminen - mielenkiintoista tekemistä <p><i>Vuorovaikutuksen lisääntyminen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - yhdessä tekeminen - rohkeus ja itseluottamus lisääntyi - sujuva yhteistyö - omien roolien löytäminen <p><i>Ryhmä sai sitoutumaan</i></p> <p><i>Pääsi pois kotoa</i></p> <p><i>Ohjaajan persoona:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - nuorten arvostaminen ja heihin luottaminen - helposti lähestyttävä - tehdään laadukasta työtä / ammattitaitoinen - luo tekemiselle tarkoituksen <p><i>Sosiaalityön irrallisuus toiminnasta oli hyvä</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - sai keskittyä konkreettiseen tekemiseen ja työskentelyyn <p><i>Ei jätetä yksin – turvataan myös jatkosuunnitelma ja tarvittaessa myös jatkopalvelut</i></p> <p><i>Loistava lopputulos</i></p>
Työntekijöiden kokemukset Mediapajasta	<p><i>Suunnittelu ja prosessi eivät olleet sujuvaa:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - organisaation tilanne 	<p><i>Vuorovaikutuksen lisääntyminen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - rohkeus ja itseluottamus

	<ul style="list-style-type: none"> - yhteisen suunnittelun ja näkemyksen puute - viestinnän puute - rekrytointi oli haasteellista - innovaatioiden ja olemassa olevien rakenteiden sekä byrokratian yhteensovittamisen haasteet <p><i>Sosiaalityö jäi irralliseksi toiminnasta</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -yhteisen tekemisen kautta pystyisi luomaan uudenlaisen suhteen asiakkaaseen 	<p>lisääntyi</p> <ul style="list-style-type: none"> - omien roolien löytyminen <p><i>Ohjaajan persoona:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ohjaajan ja nuorten välinen hyvä vuorovaikutus - luottamuksellinen suhde - motivoi ja huolehtii ryhmäläisistä - tekee tarvittaessa ratkaisuja ryhmän edun mukaisesti ja työskentelyn etenemiseksi <p><i>Nuorille tullut rohkeutta – jatkosuunnitelmien vahvistuminen ja avoimuus eri vaihtoehtojille</i></p> <p><i>Nuoren elämäntilanteen kohentuminen</i></p> <p><i>Loistava lopputulos</i></p>
<p>Mitä kokemuksista opittiin:</p> <p>Suunnitteluvaiheessa on hyvä ottaa mukaan asiakkaita ja kokemusasiantuntijoita sekä toiminnan kannalta tärkeät avainhenkilöt.</p> <p>Suunnitteluun tulee varata riittävästi aikaa ja resursseja.</p> <p>Tärkeää miettiä, millaista ryhmää lähdetään hakemaan, millainen on sen tavoite ja onko siihen tarpeen kytkeä sosiaalityötä.</p> <p>Ryhmän ohjaaja on merkittävässä roolissa</p> <p>Toiminnan ohjaajan on hyvä olla mukana rekrytoinnissa ja haastatteluissa.</p> <p>Tietoa toiminnasta pitää olla riittävästi sekä organisaation työntekijöiden että nuorten saatavilla.</p> <p>Yhteistyötahojen viestinnän tulee olla sujuvaa ja juostavaa yhteyshenkilöiden välillä.</p> <p>Hallinnollisia rajoja pitää pystyä ylittämään rohkeasti ja luovasti.</p> <p>Toimintaa tulee varata riittävästi aikaa tavoite huomioiden.</p> <p>Tämän kaltaista toimintaa tulee jatkaa.</p>		
Nuorten kokemukset tehostetusta tuesta	Negatiiviset kokemukset:	Positiiviset kokemukset:
	<i>Ei negatiivisia kokemuksia</i>	<p><i>Pääsi keskustelemaan omasta tilanteestaan</i></p> <p><i>Taloudellisen tilanteen selvittäminen ja toimeentulotuki</i></p>

Työntekijöiden kokemukset tehostetusta tuesta	<i>Resurssien ja ajanpuute</i> <i>Suurimmassa sosiaalityön tarpeessa olevia nuoria ei tavoiteta ja jalkautuvaan työhön ei ole riittäviä resursseja.</i>	<i>Tiiviit tapaamiset hyödyttävät asiakasta ja vievät hänen suunnitelmaansa eteenpäin.</i> <i>Asiakkaan ja työntekijän keskinäinen luottamus vahvistuu.</i> <i>Pystytään auttamaan ja tukemaan monissa käytännön asioissa ja ehkäisemään sosiaalisten ongelmien kasaantumista ja/tai kierrettä.</i> <i>Suunnitelmien laadinta asiakkaan kanssa ja sen arviointi on systemaattista ja asiakkaan edun mukaista.</i> <i>Asiakkaan kokonaistilanne hahmottuu tarkemmin, joka helpottaa oikeiden palveluiden koordinoitua tilanteen tueksi.</i>
<p>Mitä kokemuksista opittiin:</p> <p>Kaikkia asiakkaita tulisi tavata säännöllisesti ja suunnitelmallisesti sekä edetä tässä maltillisesti.</p> <p>Hyvä lähtökohta on se, että asiakkaalla ja työntekijällä on mahdollisuus tutustua toisiinsa.</p> <p>Aito kiinnostus ja välittävä vuorovaikutus vie asioita eteenpäin ja oikeaan suuntaan. Kannustava sosiaalityö vie asiakasta eteenpäin enemmän kuin kontrolloiva sosiaalityö.</p> <p>Sekä asiakkaan että työntekijän tulee olla motivoituneita, että muutos on mahdollinen.</p> <p>Organisaatioiden ja rakenteiden tulee mahdollistaa asiakaslähtöinen työskentely. Sosiaalietuusjärjestelmän tulisi olla kannustava.</p> <p>Yhteistyö eri toimijoiden kanssa on merkittävää asiakastyön ja asiakaspolkujen sujuvuuden kannalta.</p> <p>Jalkautuvaan ja yhteisötyöhön tulee panostaa tulevaisuudessa ja löytää tähän innovatiivisia toimintamalleja.</p> <p>Tähän kaikkeen tulee varata riittävät resurssit.</p>		